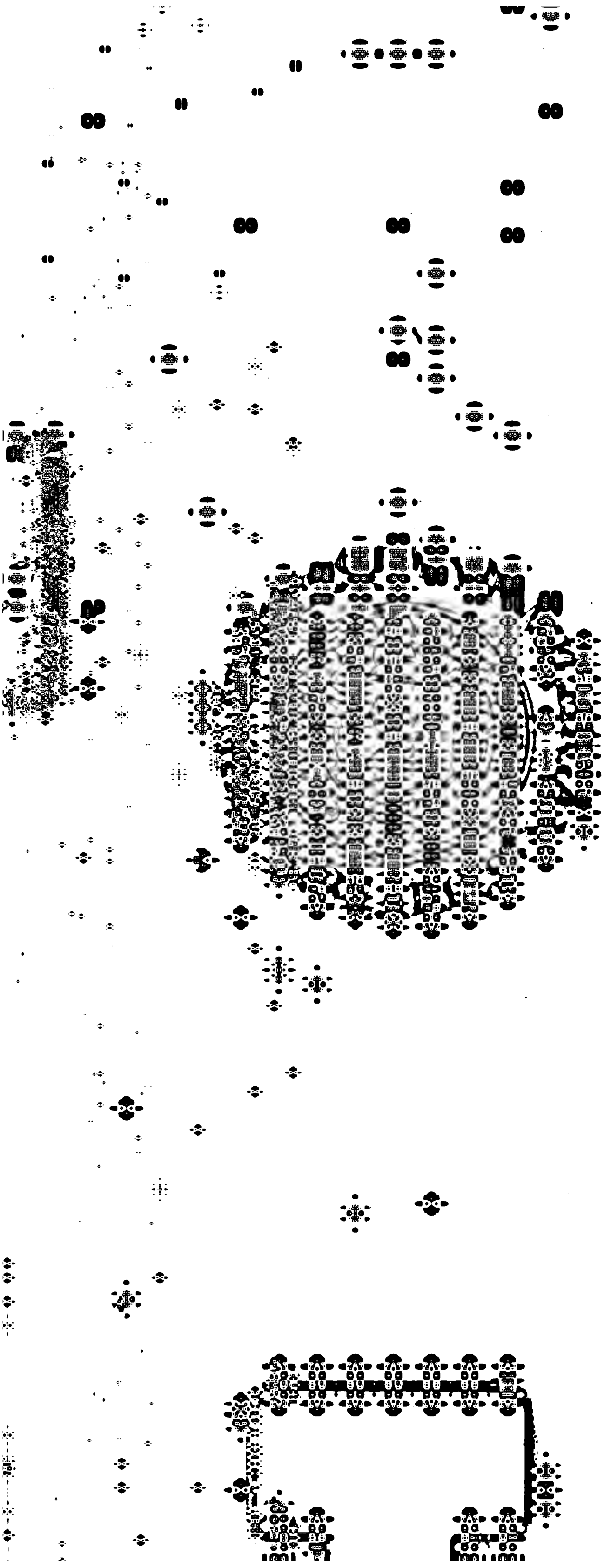

Arpád a Uhorsko.

Pojednáva:

Fr. V. Sasinek.

Druhé vydanie.

Turč. Sv. Martin.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku. — Nákladom spisovateľovým.

1885.

I.

Ugri [1]) alebo — jako jich menuje Nestor — čierni Ugri [2]), prebývali na území, Dnieprom, čiernym morom, Kavkazom, kaspickým morom a Volhou obtočenom [3]), a to už dávno pred IX. stoletím pod nadvládou Kozarov [4]).

Na zaćiatku deviateho stoletia Kozari popudili Uzov, aby uderili na Pečenegov, prebývajúcich hore medzi Volhou a Jajkom. Uzi síce to urobili, ale vo svôj prospech a na škodu Kozarov; vypudili Pečenegov a zaujali jích územie. Pečenegovia však prekročiace Volhu, vtrhli do deržavy kozarskej a uderili na jích poplatníkov, Uhrov. Rozprášení Uhri rozpadli sa na dvojo: jedna časť cez priesmyky kavkazské presťahovala sa do Persie, druhá ale, záležajúca zo siedmych kmenov, pod vedením Lébediášovým presťahovala sa z Atelk(ai)usu [5]) na západ, a síce medzi ustie Dniepra a Buga, na územie ovlažované

---

1) Západné dejepisné pramene prikladajú jim mená: Ugri, Ungri, Ungarii, Hunugarii, Hungari, Hagri, Agri atď.

2) Bielovski: Monum. Pol. Hist. I, 558.

3) Konst. Porph. cap. 40. hovorí, že tá krajina má meno od riek Ετελ και Κουζου, a skutočne cap. 38. menuje ju Ατελκουζου. Porovnáme-li tieto dve miesta, zbadáme, že na tom prvšom mieste stáť má Ατελ κ(αι) Ουζου, čili Volha a Dneper (Uzus). Šafárik: Starožitnosti. I, 540. Hungarae gentis avitum cognomen. G. Dankovszky. Posonii, 1825. Hungarae constitutionis origines. Greg. Dankovszky. Posonii, 1826.

4) Unacum Chazaris trecentos annos habitarunt, Chazarorumque socii in omnibus eorum bellis erant. Const. Porph. c. 38.

5) Altera vero pars occidentem versus sedes posuit cum boebodo suo ac duce Lebedia. Const. Por. c. 38. Doterajší dejezpytci k práve uvedenému citátu pripojený text takto čítali: „duce Lebedia, in locis Atelcusu nuncupatis, quae nunc (o. r. 950.) Patzinacitarum gens incolit. Miesto εκτοπους čítali εις τοπους; tak vyviedli Uhrov z Atelkuzu, a zas jich viedli nazpak ta, s patrným nesmyslom.

riekami Ingulom a Ingulcom (Chiugilus), v súsedstve Kozarov[1]). Územie toto dla Lebediáša nazývalo sa Lebediou.

Lebediáš bol v tolkej vzácnosti u khána kozarského, že mu tento nielen dal svoju dcéru za manželku, ale mu ponúknul i hodnosť kniežatskú, bezpochyby chcejúc tým Uhrov odučiť kočovnému (túlavému) životu a sriadiť jich v poriadne kniežatstvo. Lebediáš neprijal hodnosť, ale odporúčal iného vojevodu, Salmuca, alebo jeho syna Arpáda. Tento bol aj skutočne od siedmych kmenov uhorských vyvolený a dla zákona na štíte čo knieža vyzdvihnutý[2]). Toho asi času prijali tiež mohamedánstvo, a s ním i meno Turkov, pod ktorým v gréckych historických prameňoch najviac prichádzajú. Tak sa mi zdá, že jako predtým nosili priezvisko Rybolovcov[3]), tak potom prikladané jim bolo priezvisko Turkov, čili tureckých Uhrov.

Títo Turko-Uhri však nemali ani na novom území pokoja, lebo jich Pečenci často napádali; tak že prinútení boli opustiť ho[4]) a posotiť sa na juho-západ, za Bug. Tuná asi našiel jich okolo r. 840 posol bulharský a najal jich, aby uderili na Macedonov, nad Dunaj z Bulharska vyhnaných a chtiacich sa prepraviť nazpak do vlasti svojej. Práve sadali títo na lode carihradské, aby po čiernom mori preplavili sa do vlasti, keď ich napadli Uhri pri ústi Dunaja a lúpili: avšak Macedonom predsa poštastilo sa i zahnať Uhrov i uskutočniť svôj zámer.

Tam sa s Uhrami sišiel i sv. Cyrill, keď konal cestu ku Kozarom[5]). Netrvali tam však dlho, a presťahovali sa na nové územie, na ktorom Konstantin Porph. spomína rieky: Baruch, Kubu, Trullos, Prut a Seret. Dve poslednie rieky sú známe, a poukazujú na to, že sa osadili, kde pred nedávnom boli vyhnanci macedonskí, v te-

---

[1]) Konst. Porph. c. 38. ab initio. Nestor. ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 568. Századok 1884. IV. füz. 361.

[2]) Κατα το των Χαζαρων εθος και ζακανον.

[3]) Σαβαρτοίασφαλοί. Slovo toto dejezpytci buď nechávali nevysvetlené, alebo ho nedokonale a nemotorne (jako Dankovszky) vysvetlovali. Ja vidím v ňom Σαπερδης (násolná ryba, Salzfisch) a ασπαλιευόμαι (udicou lapať). S týmto vysvetlovaním srovnáva sa, čo píšu o nich Annales Metenses: „Venatu ac piscatione victum quotidianum quaeritant.“

[4]) Post aliquot vero annos Turcas invadentes Patzinacitae, eos cum principe Arpade persecuti sunt.

[5]) Sborník Velehradský. III., 51. Sv. Method a Uhorsko. Turč. Sv. Martin. 1884. Str. 7. Wenceslai Hagek Annales Bohem. a Gelasio (Dobner). IV., p. 174.

rajšej Moldavii a naddunajskej Valachii. Jich územie zaujali Pečenegovia. Nikto tak neľutoval tejto premeny, jako grécky cisár, ktorý chcel ich mať pri čiernom mori, aby ich mohol upotrebovať proti Bulharom; áno poslal k nim i kňaza, menom Gabriela, aby jich nahovoril, žeby vyhnali z predošlého územia Pečengenov a vrátili sa ta nazpak, žeby boli lodiam a službám carihradským prístupnejší. Posolstvo zostalo bez výsledku; lebo Uhri obávali sa Pečenegov, áno dovolovali jim i letniu pastvu na území svojom [1]).

Medzi tým časom v Kozarsku vypukla domáca válka, a následkom jej tri kmeny odtrhly sa od Kozarov a spojily sa s Uhrami, pod menom Kavarov utvoriace ôsme pokolenie Uhrov. Tak povstaly nasledujúce pokolenia: Kavari, Neké, Megere, Kurtygermath, Tarian, Genach, Karé a Kazé. No Kavarovia, preto, že vojenskou zmužilosťou vynikali nad Uhrov, nielen že mali svôjho vojevodu a prvé miesto medzi kavar-uhorskými pokoleniami, ale Uhrov i mluve svojej priúčali, a tak Uhri i nárečiu Kavarov navykli [2]). Jestli sa nemýlim, Kavari osadili sa medzi Bugom a Prutom, kde Uhri práve boli ustúpili [3]), a tak — jako si bol žiadal grécky cisár — Kavaro-Uhri lodiam carihradským stali sa prístupnými. Skutočne tam jich našiel r. 884. sv. Method [4]), a aj cisár Leo najal jich, aby uderili na Bulharov, ktorí dorážali na Grécko práve vtedy, keď bol Leo zaneprázdnený vojnou so Saracenami. Uhri, loďmi carihradskými na Dunaji podporovaní, pod velením Liuntina, syna Arpádovho, r. 888. vtrhli do Bulharska a vo troch bitkách pobili Bulharov, natoľko, že

---

[1]) Cum aliquando Gabriel Clericus iussu Imperatoris ad Turcas legatus esset, sicque ipsos compellaret: „Vobis Imperator denunciat, ut admoto exercitu Patzinacitas sedibus pellatis, eorumque regionem obtineatis, nam isthic olim habitastis, ut imperio meo finitimi sitis, et mittere cum velim, quam celerrime vos inveniam“; omnes Turcarum principes uno ore clamarunt: „Nos Patzinacitis bellum non inferimus, neque enim illis oppugnandis pares sumus; siquidem illorum regio perampla, infinita populi multitudo, et admodum pugnaces sunt. Ne igitur nobis in posterum tam ingrata verba facias. Adde, quod Patzinacitae elapso vere ab ulterioribus Danapris partibus venientes, trajecto flumine (Bugo?) isthic semper aestatem transigunt. Const. Porph. cap. 8. cnf. cap. 6.

[2]) Chazarorum linguam ipsos Turcas docuerunt; habentque etiam hodie eandem dialectum: aliaque item lingua utuntur. Const. Porph. cap. 39.

[3]) Fugientes (Cabari) ad Turcas, in Patzinacitarum terram se contulerunt, ibique sedes posuerunt, contractaque mutua amicitia Cabari apellati sunt.

[4]) Sborník Velehradský. III, 102. Sv. Method a Uhorsko. Str. 7.

Simeona, kráľa bulharského, až k Preslave zahnali a v Mundrage obľahli. Medzitým Simeon uzavrel mier s Levom, a Uhri vrátili sa ta, odkiaľ prišli.

Dosiaľ sme mohli sprevádzať čiernych Uhrov dosť bezpečne: ale odteraz je nesnadno sa pohybovať, poneváč nám čisté dejepisné pramene vysychajú. Že Uhri nemeckým kráľom, Arnulfom [1]), najatí, r. 891. vtrhli do Svatoplukovej deržavy, je isté: ale kde a kade? Ani to nenie určite konstatované, jak ďaleko siahala deržava bulharská k moravskej, a naopak, moravská k bulharskej; čoby rozlúštenie tamtej otázky napomohlo. Tí, čo nasledujú nemotorné bájky bezmenného notára, sú pravda s tým uzlom gordickým hneď hotoví: len že si pri tom nasypú piesku do očú, tak že potom temer oslepnú v historii tej doby. Tí, ktorí nasledujú čistejšie síce, ale nedostatočné grécke a latinské pramene dejepisné, rozchádzajú sa na tri mienky: jedni cez Sedmohradsko, druhí cez úžinu Karpatov (k Úžgorodu, Ungváru), tretí od uhlu dolnieho Dunaja vedú jich na Svatopluka.

Mienka prvých nestojí, lebo nielen že nemá za sebou žiadne dejepisné svedoctvo, ale tiež:

a) od dolnieho Dunaja niet prístupu prez hory ta do Sedmohradska [2]);

b) hornaté Sedmohradsko nielen že nenie primerané kočovnému životu tehdajších čiernych Uhrov, ale obďalečné tiahnutie cez Sedmohradsko na Svatopluka bolo by bývalo nesmyslom Arpádovým, keď nemal úmyslu tam zostať. Že ale nemal úmyslu preniesť sa na iné miesto, poznať z toho, že nechal čeľade a jich strážcov doma, a že po nešťastnej tej výprave vrátil sa nazpak ta na brehy dolnieho Dunaja;

c) zaujatie Sedmohradska skrze Arpáda protiví sa historii, ktorá nám Daciu čili Sedmohradsko predstavuje čo samostatnú provinciu ešte i za doby svätého Štefana [3]), a tak možno sa tázať: zdaliž jich obyvatelia Sedmohradska len tak ľahko prepustili?

Je pravda, že Nestor k r. 898. píše: „Ugri . . prišed ot vstoka i ustremišasja čerez gory velikija i počaša voevati na žiuščaja tu Volchy i Slověni . . . posem že Ugri prognaša Volchi, i naslědiša zemlju i sědoša s Slověny, pokorivšę ja pod sja; ot tol prozva sja zemlja ugorska.“ Avšak Nestor († 1116), vedúc hneď z Lebedie

[1]) R. 896. stal sa cisárom.

[2]) Der nationale Kampf. Jos. Lad. Píč. Leipzig, 1882. S. 65. N. 41.

[3]) O tom nižej obšírne, str. 15.

čiernych Uhrov do nášho západného Uhorska, nepodáva ani takú zprávu, ktorá by súhlasila s inými gréckymi a západnými svedoctvami patričnej doby, ani jasne neoznačuje úžinu, cez ktorú Uhri vodrali sa do Uhorska, a síce na to územie, kde Vlaši (Rumuni) bývali so Slovenami. Krem toho Vlaši so Slovenami bývali v Dacii, odkiaľ skrze Uhrov neboli vyhnaní; lebo veď tam boli i za doby sv. Štefana a sú dosiaľ. Nestor teda pozdejšie uvedenie Dacie pod korunu uhorskú prenáša do doby Arpádovej, a tým neobjasňuje, ale zatemňuje dejepis. Neberieme-li však ohľad na tie omyly Nestorové, na základe jeho slov postavme tú otázku: zdaliž Uhri cez Sedmohradsko vrhli sa na Svatopluka, alebo cez Duklu? Že sa to nestalo cez Sedmohradsko, to som už dokázal, a tak zbýva mi len posúdenie druhej mienky.

Druhá mianka, žeby boli Uhri predrali sa od Dukly cez Karpaty k Bardejovu, zdá sa mi byť tiež pochybenou, ačkoľvek zakladá sa snáď na podaní, ktoré mal Anonymus Belae regis notarius [1]). Jako nižej dokážem, Anonymus v Polovcoch svôjho času videl Uhrov Arpádových, a tak i príchod Polovcov cez Karpaty omylom alebo lsťou preniesol na Uhrov do doby Arpádovej. Krem toho:

a) Dukla [2]) je príliš vzdialená od brehov dolnieho Dunaja, ktorý delil Arpádových Uhrov od poddunajských Bulharov [3]): bol by to býval nesmyseľný válečný pochod, obchádzajúci celú východnú stranu Sedmohradska, ktorý tým menej dá sa predpokladať o Arpádovi preto, že mal pod sebou kočovné mužstvo, ktoré horám vyhýbalo a hľadalo vodu a pašu v dolinách.

b) Za chrbátom Sedmohradska už vtedy bývali Pečenegovia [4]), úhlavní prenasledovníci Uhrov Arpádových: veru treba veľkej smelosti k tomu tvrdeniu, že by boli Pečenegovia dovolili jim voľný pochod okolo Sedmohradska.

c) Hneď po výprave proti Svatoplukovi nachádzame Uhrov za Tisou až ta dolu, kde jich Dunaj delil od Bulharov [5]). Zdá sa mi

---

[1]) Der nationale Kampf. J. L. Píč. Leipzig, 1882. S. 65.
[2]) Slovník Naučný. I, 345.
[3]) Const. Porph. cap. 40.
[4]) Jedni kočovali medzi Donom a Dnieprom, druhí medzi Dnieprom a Karpatami. O kupeckých ruských korábech píše Konst. Porph., že keď sa púšťajú riekou Selinou, ktorá je odnohou Dunaja, Pečenci z boku na nich dobiehajú. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 19. Srov. cap. 13, 37, 38, 40. Srov. pozn. 1. na str. 5. a pozn. 4. na str. 8.
[5]) Konst. Porph. cap. 40.

teda byť nesmyslom, nechať behať Uhrov okolo celého Sedmohradska, keď mohli uderiť na Svatopluka pri ustí Tisy.

Po týchto úsudkoch nútení sme za pravú prijať mienku tretiu, že Uhri od uhlu dolnieho Dunaja, naproti srbskému Belehradu, zamýšľali útok urobiť na Svatopluka. Výpoveď túto ospravedlní celý postup tehdajších dejov.

Hranice Moravo-Slovenska už pred Svatoplukom tiahly sa až k Dacii [1]), tak že medzi nimi boly vtedy asi tie hranice, ktoré sa tiež pozdej ťahaly od vtoku Hrona do Dunaja ku Karpatom [2]). Keď však Svatopluk r. 884. opanoval Pannoninu až po Drávu, nemúdre bol by jednal, keby si nebol zabezpečil oba brehy uhorského Dunaja, a tak územie medzi Tisou a Dunajom (jestli už predtým nepatrilo k moravsko-slovenskej deržave) podobne opanoval, tak že deržava jeho siahala až k ustiu Tisy [3]); áno pravdepodobné je, že sa ťahala medzi Dunajom a Sedmohradskom až k Oršove (Železnej bráne). Keď Svatopluk nevšímal si Arnulfa, tento rozsrdil sa na neho a uzavrel zo troch strán uderiť na Svatopluka: z jednej strany mal to učiniť on (od Enže), z druhej Braclav (od Drávy), z tretej ale Arpád (nad ustie Tisy). Arnulf a Braclav nevykonali nič, Arpád ale draho zaplatil svoje dobrodružstvo; lebo keď Uhri boli vytiahli proti Svatoplukovi, Pečenegovia z návodu kráľa bulharského uderili na jejich doma pozostalé rodiny a jich povraždili, zahnavše tých, ktorých boli zanechali (Uhri) k ochrane domoviny [4]). Takto južnými Karpatami a Dunajom stiesnení, od chrbáta Pečenegami ohrožení,

---

[1]) Legatos Abodritarum, qui vulgo Praedenecenti vocantur, et contermini Bulgaris, Daciam .. incolunt. Eginhardus ad an. 824. Utramque Pannoniam, et oppositam in altera Danubii ripa Daciam. Eginhardus in vita Caroli M. c. 16. In quo conventu omnium orientalium Sclavorum ... Beheimorum, Marvanorum, Praedenecentorum, et in Pannonia residentium Avarorum legationes .. audivit. Eginhardus ad an. 822.

[2]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 505.

[3]) Missi autem propter insidias Zuentibaldi ducis, terrestre iter non valentes habere, de regno Brazlavonis per fluuium Odagra usque ad Culpam, dein per fluenta Save fluminis navigio in Bulgariam perducti. Ann. Fuld. ad an. 892.

[4]) Cumque ad bellicam expeditionem abiissent Turcae, contra eos Patzinacitae cum Simeone profecti, familias ipsorum perdiderunt, hinc misere pulsis (iis), qui ad regionis istius custodiam relicti erant. Const. Porph. cap. 40.

Arnulfom opustení [1]), neznali inej spásy, leda zaklopať na „Železnú Bránu", a hľadať pomoc u Svatopluka. Tento vo svojej veľkodušnosti, prijmúc prosbu a dary od poslov, prijal jich na svoje územie [2]), kde osadili sa na riekach: Tisa, Temes, Tutes (Bega), Kruš (Kőrös, Krizos) a Maros [3]). *Prvé osadenie čiernych Uhrov v Potisí teda padá do r. 893.*

Po smrti Svatoplukovej († 894) noví hostia odplatili veľkodušnosť otcovu synovi! Synovia Svatoplukovi, Mojmír II. a Svatopluk II., len dva roky zadržali sa v pokoji, kým Nemci nerozdúchali medzi nimi plameň bratovražedlný, aby sa splnilo *„inter duos litigantes tertius gaudet."* Arnulf opäť s pomocou Braclava a Arpáda vrhol sa na Pannoniu, a dobyv ju, sveril ju Braclavovi [4]): Uhrov ale vyplatil peniazmi a bielizňou [5]). S tým Uhri však neboli spokojní, a boli by radi sami osadili sa v žírnej Pannonii [6]).

Mojmír, ztratiac nádej na Pannoniu, neprestával rozpaľovať nechuť Uhrov proti Arnulfovi [7]); i preto, aby jemu nestali sa nebezpečnými súsedami, i preto, aby oni za neho vypomstili sa nad Nemcami. Áno jedna, ačkoľvek nie dosť zabezpečená zpráva hovorí, že Mojmír II. dcéru svoju dal Arpádovičovi za manželku [8]); čo keby

---

[1]) Arnulfus... Agarenos, ubi reclusi erant, dimisit. An. Sangall. ad an. 893. Tuná „ubi" neznamená „kde," ale „keď."

[2]) Zanechal nám o tom zprávu, ale do podlého a nevďačného rúcha zaobalenú, Túróczi vo svojej kronike: Miserunt nuncium .. Kusid .. Cum ergo venisset in medium Hungariae . . venit ad ducem . . Zwatopulug, salutavitque eum de suis, et causam .. manifestavit .. Zwatopulug .. putabat .. rusticos .. venire, ut terram eius colerent .. Deinde .. eundem nuncium miserunt, et ei equum album, magnum. cum sella deaurata auro Arabiae .. freno deaurato miserunt. P. II. c. 3,

[3]) Const. Porph. cap. 40. Srov. pozn. 6.

[4]) Stipantibus iisdem in partibus inter se conflictibus .. Arnulphus imp. Pannoniam cum urbe Paludarum (Staré Hrady) tuendam Brazlavoni, duci suo, in id tempus commendavit. Ann. Fuld. ad an. 896.

[5]) Donavimus illis nullius pretiosae pecuniam substantiae, sed tantum nostra linea vestimenta. Epist. Epp. Bavar. ad Joannem IX. R. P. an. 900.

[6]) Hungarii interim observato exitu, contemplatique regionem, cordibus malum, quod postea in propatulo apparuit, machinabantur. Luitprandus Antap. III.

[7]) Ipsi Ungarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt .. et super nós Christianos immiserunt. Epist. Epp. Bav. ad Joan. IX. R. P. an. 900.

[8]) Anonymus Belae regis notarius cap. 51. Slovenský Letopis II, 28. Srov. tohoto spisu odstavec III., str. 15., pozn. 3.

stálo, dalo by sa myslet, že on pri svojej bezdetnosti Arpáda a jeho potomkov ustanovil alebo zamýšľal ustanoviť za nástupcov. Dokiaľ však žil Arnulf, Uhri neosmelili sa uderiť na Pannoniu: jakonáhle ale Arnulf dňa 8. dec. 899. umrel, vtrhli do Pannonie a podmanili si ju [1]). Cudzinci a zbabelci rozprchli sa na všetky strany: domorodci ale zostali a spriatelili sa s novými pomerami [2]).

Dľa bezpečných prameňov teda naišli sme, že čierni Uhri r, 893. osadili sa v Zatisí, r. 899. ale v Pannonii; a tak boli nielen okolo r. 950 za doby Konstantina Porph., cisára gréckeho [3]), ale až do doby sv. Šefana.

II.

Od hore uvedeného pochodu Uhrov Arpádových docéla odchodné sú tie zprávy, ktoré o tomže predmete podáva Anonymus Belae regis notarius. Sú-li tamtie naše dôklady pravdivé, zprávy Anonymove musia byť nepravé; lebo známky rôzne poukazajú i na rôznosť podmetu. Tuším, že sa nemýlim, keď hovorím, že Anonymus Belae regis notarius pozdejší pochod Kumánov od Volgy do Uhorska omylom alebo lsťou z počiatku XII. stoletia preniesol do IX., na čiernych Uhrov Lebediáša a Arpáda; lebo ten Anonymusom líčený pochod nesrovnáva sa s pochodom čiernych Uhrov, jaký som bol dľa bezpečných prameňov sostavil [4]). On písal svôj galimatias o. r. 1290., jako som to dokázal v „Slovenskom Letopise“ [5]). — Od r. 1238., v ktorom posledný, ale i najvýdatnejší zástup Kumánov prišiel do Uhorska, mohly sa zachovať dosť čerstvé zprávy o tom jích pochode, podobne od Volgy do Uhorska [6]), ktoré Anonymus doplnil buď zo svojeho ducha poetického, alebo z rozličných zpráv Polovcoch v Rossii.

---

[1]) Arnulphus imperator obiit, moxque eo anno Hungari, morte illius audita, collecto permagno exercitu, Marauianorum gentem, quam illorum auxilio Arnulfus imperator (an. 896.) sibi subdiderat, inuadunt, sibique vindicant. Abb. Ursp. ad an. 899. Sigeb. Gemlac. Luitprandus T. II. c. 1.

[2]) Quaeque supererat multitudo, dissipata confugit ad finitimas gentes, nimirum ad Bulgaros, *Turcas*, Chrobatos, et ad reliquas nationes. Const. Porph. cap. 41.

[3]) Const. Porph. cap. 40.

[4]) Srov. odstavec I., str. 3—8.

[5]) Slovenský Letopis. II, 186.

[6]) Slovník Naučný. IV, 1056.

On nám rozpráva, že Uhri, keď pohli sa od Volgy, napadli kniežatstvo Kijevské, Susdalské, Vladimirské a Haličské [1]). Toto otvorí nám významnú bránu do historických jeho názorov; lebo kijevské veľkniežatstvo povstalo r. 1055; kniežatstvo susdalské r. 1157, a potom r. 1169. na miesto kijevského stalo sa veľkniežatstvom; kniežatstvo vladimirské r. 1086. rozdelené bolo na Vladimir a Peremyšl, ktorého sídlo r. 1141. prenesené bolo do Haliče [2]). Z toho vidno, že sa Anonymus dopustil tuším anachronismu; tak pochod Uhrov pod Almusom, otcom Arpádovým (?), položil za r. 1141., alebo aspoň za r. 1124., v ktorom diplom Štefana II., kráľa uhorského, ponajprv spomína kniežatstvo haličské. No nezastavujme sa na tomto, ale pristúpme k veci vážnejšej.

Anonymus o dobývaní Kijeva hovorí, že kijevský vojevoda povolal 7. vojevodov kumánskych na pomoc proti Almusovi, ktorí potom po uzavrenom pokoji pripojili sa k Uhrom a s týmito prišli do tejto našej vlasti. Teda *Uhri pod Almusom bojovali proti Rusom a Polovcom? kedy? kde?* Nestor poznačil na r. 1097., že Koloman, kráľ uhorský, uprosený Svatoplukom, veľkniežaťom ruským, tiahol tomuto na pomoc proti Volodarovi, kniežaťu vladimirskému, a jeho spojencom kumánskym. Koloman utrpel tam, u Peremyšlu, strašnú porážku, tak že sotva utiekol so životom [3]). — Mali by sme teda už vojnu Uhrov proti Rusom a Polovcom spolu, ktorú však správnejšia chronologia kladie na r. 1105. Ale kde vezmeme toho Almusa? Koloman mal brata, Almusa, s ktorým bol si ustavične vo vlasoch, poneváč dľa vôle otca (sv. Vladislava) Almus mal byť kráľom uhorským. Zdaliž Almus bral účasť v tej výprave, nemáme svedoctva: ale okolnosti na to poukazujú, že mal účasť: avšak v protivnom tábore, chtiac zničiť svôjho brata. Čo nemohol dosiahnuť doma odbojom, to chcel dosiahnuť bár i pomocou Polovcov a Rusov, súsediac (čo slovenské údelné knieža) s Volodarom. Po vojne u Peremyšlu, o ktorej som práve hovoril, zdržoval sa v Poľsku [4]), odkiaľ potom cez Karpaty vtrhol do Uhorska. Koloman za-

---

[1]) Slovenský Letopis. I, 6—9.

[2]) Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche. Dr. Julian Pelesz. Wien, 1878. I, S. 137, 239—241, 268. Nestor počnúc od r. 1096.

[3]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 802—804. Chr. Thur. II. c. 60.

[4]) Bolezlavus cum rege Ungarorum Colomanno.. diem et locum colloquii collocavit; ad quem rex Ungarorum venire, timens insidias, dubitavit. Erat enim Almus, Ungarorum dux, tunc temporis de Ungaria profugatus, et a duce Bolezlavo hospitalitatis gratia su-

stavil ho pri Abovom Novohrade, k vedeniu vojny nie dosť pripraveného, tak že sa musel nechať na milosť bratovu [1]. Žeby bol z Poľska a s poľským vojskom vtrhol do Uhorska, jako o tom značne pozdejšia zpráva hovorí, nenie pravdepodobné; lebo odporuje tomu i pomer Boleslava III. ku Kolomanovi [2], i sám zemevid. Almus vtrhol do Uhorska z územia Volodára, so svojími vernými, majúc na pomoc Rusov Volodarových a Polovcov. Tak teda Uhri, Rusi a Polovci pod kniežaťom Almusom r. 1107. prišli do Uhorska tým istým spôsobom, jako ho opisuje Anonymus Belae regis notarius [3].

Pozoruhodné je, že po vkročení do Uhorska Almus prenechal úlohu vojevodstva Arpádovi [4]: z čoho patrne nasleduje, že k dejom Almusa Vladislaviča privesil i podanie o Arpádovi.

Koho mal Anonymus Belae regis notarius za Arpáda? Na to odpovedám bez obalu, že brata Almusovho, totižto uhorského kráľa, Kolomana (r. 1095—1114). Že Almusa stotožnil so **Salmu**com, jako Konstantin Porph. nazýva otca Arpádovho, netrpí pochybnosti: žeby bol ale v Kolomanovi idealisoval Arpáda, to temer nenie k uvereniu. Predsa je tak. Porovnajme deje kr. Kolomana v Horvatsku a Dalmacii [5] s dejami Arpáda v Horvatsku a Dalmacii, jako jich podáva Anonymus Belae regis notarius [6], a presvedčíme sa, že deje sú totožné, len mená osôb dejstvujúcich rozdielne.

Že Anonymus horvatsko-dalmatské deje Kolomana preniesol na Arpáda, toho dôkazom je, že bitku Kolomana, svedenú r. 1101. pri Petrovom hvozde [7], podstrčil Arpádovi [8]. K dokázaniu toho, že skutočne deje Kolomana preniesol do doby Arpádovej, pripomeniem ešte len osadenie Rusov a Pečencov v okolí Starých Hradov. Čo

---

stentatus. Postea tamen aliis inter se legationibus transmutatis, insimul convenerunt, et (ab) invicem discesserunt, perpetuis fraternitatibus et amicitiis confirmatis. Chron. Galli ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 448.

1) Chron. Thuroczii. P. II. c. 60 – 62.

2) Srov. citát predposledný.

3) Srov. slovenský preklad Anonyma. Slovenský Letopis. II. 6—10.

4) Slovenský Letopis. I, 10.

5) Šafárik: Starožitnosti. II, 310. Dejiny kráľovstva uhorského. I, 78. Srovn. vo Fejér: Cod. dipl. listiny Kolomanové, vzťahujúce sa na Horvatsko a Dalmáciu.

6) Slovenský Letopis. II, 23.

7) Simon de Keza. Slovenský Letopis. III, 100.

8) Anonymus. Slovenský Letopis. II, 23. riad. 21.

Anonymus pripisuje Arpádovmu synovi, to podanie Mik. Istuanfiho pripisuje Kolomanovi; jako to videť v nasledujúcom porovnaní osnovy:

Anonymus c. 57.	Istuanfi: Hist. Lib. XVI.
Dux Zulta fixit metas regni Hungariae... ex parte Teutonicorum usque ad pontem Guncil, et in eisdem partibus dedit castrum deconstruere Ruthenis, qui cum Almo duce, avo suo, in Panoniam venerant.	Oppidum Ruthenorum, quod Orossfalvam vocant, ante quadringentos (má stáť: quingentos) annos Colomanus Rex Pannoniae deductis e Lodomeria et Galicia, Russorum provincia, colonis condiderat.

III.

Nastáva nám nie menej záhadná otázka: jakej národnosti boli čierni Uhri Arpádovi? Tej národnosti, ktorú nazývame maďarskou, neboli; lebo túto priniesli do Uhorska Polovci (Palóczok) čili Kumáni (Kúnok), a sú pri nej doteraz.

Už som síce pojednával o tomto predmete [1]: ale vážnosť jeho požaduje, aby sme o ňom ešte dôkladnejšie rozjímali, poneváč v ohľade tomto panujúci hrdý a ničomný predsudok nedá sa tak snadno zlomiť.

Anonymus Belae regis notarius ovšem nemá ceny historickej čo do Arpáda a jeho doby [2]: má však veľkú cenu ethnografickú prvej polovice XII. stoletia, o ktorej —, a druhej polovice XIII. storočia, v ktorej písal, poneváč tie ethnografické pomery, ktoré prenáša do doby Arpádovej, bral buď z XII. stoletia, alebo zo svojej vlastnej doby. — V jeho spise nachodíme Uhorsko rozdelené na rozličné národnosti, z ktorých dľa svojej poesie utvoril rozličné kniežatstvá, a pre tieto vymyslel si mená kniežat, ktoré snaď nikdy pod slnkom ani nejestvovaly [3]. Aby sme však tým dôkladnejšie vrozumely sa do veci, pri tejto stati nutno mať pred očima zemevid Uhorska.

Anonymovi Uhro-Kumáni prejdúce užinou Karpatov, octli sa z tejto strany Dunaja

---

[1]) Sv. Method a Uhorsko. Str. 6. atď.

[2]) O tom sa každý presvedčí, porovná-li jeho „historický román“ (Slovenský Letopis. II. 89 atď.) s tymi skutočnými dejami, ktoré som podal v I. odseku.

[3]) Der nationale Kampf. Jos. Lad. Píč. Leipzig, 1882. S. 1—42. Slovenský Letopis. II, 102—104.

a) pod Užhorodom [1]), kde sa počínalo bulharské kniežatstvo Saláva a tiahlo vedľa Tisy až dolu k jej ústiu, kde mal Salán sídlo v Titeli; od ústia Tisy vedľa Dunaja až k Iplu; odtiaľto vedľa Matry až k hradu Salis, pod Tatrami, čo k pomedziu poľskému a ruskému [2]). Hranice tohoto bulharského kniežatstva k Nitransku srovnávajú sa s hraniciami Uhorska r. 1000., jako jich podáva kronika uhorsko-poľská [3]). Obyvateľstvo jeho bolo miešané, pozostávajúce z Bulharov a Slovanov [4]), a ponechané bolo vo svojej domovine i napotom [5]).

b) Kniežatstvo kozarské Marota [6]), ktorý býval na hrade byhorskom [7]), ležalo na východnom brehu Tisy, medzi riekami: Tisou, Marošom a Sámošom, a horou sedmohradskou [8]). Obyvatelia boli

---

[1]) Venientes per silvam Hovos, ad partes Hung descenderunt.

[2]) Terram.. quae iacet inter Thisciam et Danubium (cap. 11).. in loco, qui dicitur Tetel.. in curia ducis (c. 38).. iuxta fluvium Ypul (c. 33)... ad silvam Matra (c. 32), ad fluvium Souyon et usque ad castrum Salis (c. 17).. usque ad montem Tatur (c. 18).. usque ad confinium Ruthenorum et Polonorum (c. 11).

[3]) Nam termini Polonorum ad littus Danubii ad civitatem Strigoniensem terminabantur, dein in Agriensem civitatem ibant, demum.. regyrabant iuxta fluvium, qui Cepla nuncupatur, usque ad castrum Galis (Salis), ibique inter Ungaros, Ruthenos et Polonos finem dabant.

[4]) Keanus magnus dux Bulgarie, auus Salani ducis.. fecisset ibi habitare Sclauos et Bulgaros (c. 11.).

[5]) Sclaui vero, habitatores terre, audientes adventum eorum, timuerunt ualde, et sua sponte Almo duci se subiugauerunt.. et licet homines fuissent Salani ducis, tamen cum magno honore et timore seruiebant Almo duci (c. 12.).. Missus est Borsu.. uersus terram Polonorum, qui confinia regni conspiceret et obstaculis confirmaret usque ad montem Tatur.. Borsu uero, acceptis filiis incolarum in obsides et factis metis reuersus est (c. 18.).

[6]) dux Marout, cuius nepos dictus est ab Hungaris Menumorout (= menší Marot? c. 11.).

[7]) In castrum Byhor (BYΓOP = Bu(l)har, Uhor?) ad ducem Menumorout (c. 19.)

[8]) Fluuium Thiscie in portu Lucy transnauigauerunt.. in portu Ladeo.. in portu Beuldu . . in Keresna (c. 20, 50, 44.) . . inter Thisciam et silvam Igfon, que iacet ad Erdeeuelu, a fluuio Morus usque ad fluuium Zomus (c. 11.). Legatos misit in castrum Byhor ad ducem Menumorout, petens ab eo, quod.. sibi concederet terram a fluuio Zomus usque ad confinium Nyr et usque ad portam Mezesynam (c. 19).. per partes Nyr equitantes magnum sibi populum subiugauerunt a siluis Nyr usque ad Humusuer (c. 22). Dosiaľ je v Sedmohradsku nad malým Sámošom Kozarvár. Kozarivar. Fejér: Cod. Dipl. VIII. 1, 557. an. 1315.

Kozari [1]) a Sikuli [2]), ktorí tam i s kniežaťom svojím, Marotom, i napotom zostali [3]).

c) Druhé kniežatstvo bulharské ležalo medzi Marošou, Tisou a sedmohradskými horami, až k uhlu Dunaja (naproti srbskému Belehradu) a k Oršove. Jeho kniežaťom bol Glad [4]); zostalo tam i potomstvo až do doby sv. Štefana [5]). Zretelne síce neudáva Anonymus a životopisec sv. Gerarda, od ktorého vzal tú zprávu, jakej národnosti bol Glad a jeho ľud: avšak pravdepodobné je, že bol Bulhar, ľud jeho ale bulharský a slovanský; lebo má meno bulharské (Glad = Hlad); a nie na jiné, leda na jeho kniežatstvo padá zpráva Simona Kezanského o vojne sv. Štefana proti Bulharom a Slovanom [6]).

d) Kniežatstvo zálesné, ktoré ležalo v terajšom Sedmohradsku, a malo knieža menom Gelou, bývajúce v hrade u brány pomedznej

---

[1]) Terram illam habitarent gentes, que dicuntur Cozar (c. 11.).

[2]) Iuxta fluuium Couroug castra metati sunt, et omnes Siculi, qui primo erant populi Athile regis, audita fama Usubuu, obuiam pacifici uenerunt et sua sponte filios suos cum diuersis muneribus in obsides dederunt, et ante exercitum Usubuu in prima acie contra Menumorout pugnare ceperunt (c. 50.).

[3]) (Arpad) mandauit, ut celebratis nuptiis, filiam Menumorout filio suo Zulte acciperent, et filios incolarum in obsides positos secum ducerent, et duci Menumorout darent Byhor castrum (c. 51.) Menumorout . . in secundo anno sine filio mortuus est et regnum eius totaliter Zulte genero suo dimisit (c. 52.).

[4]) terram uero, que est a fluuio Morus usque ad castrum Urscia preoccupauisset quidam dux Glad (c. 11.), qui dominium habebat a fluuio Morus usque ad castrum Horom . . Thisciam in Keresna transnauigauerunt . . omnes habitatores illius patriae, a Morisio usque ad fluuium Temes, sibi subjugauerunt . . adepta uictoria hinc egressi uenerunt uersus fines Bulgarorum . . contra castrum Keuee pugnare ceperunt . . hinc euntes castrum Ursoua ceperunt (c. 44.). Glad, de Bundyn castro egressus, adiutorio Cumanorum (c. 11.) . . venit obuiam eis Glad . . adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum (c. 44.). Pod Bulharmi rozumia sa tuná bezpochyby Bulhari z kniežatstva Salanového, pod Vlachami Vlaši zo Sedmohradska, pod Kumánmi Kumáni za Vidinom (Bundin), medzi Sedmohradskom a Istrom (c. 25.).

[5]) Ex cuius etiam progenie longo post tempore descendit Ohtum . . quem postea . . tempore sancti regis Stephani, Sunad, filius Dobuca, nepos regis (Ohtum?), in castro suo iuxta Morisium interfecit (c. 11, 44.).

[6]) Post haec cum Kean, Bulgarorum duce et Sclavorum praeliatus est. Slovenský Letopis. IV, 15.

nad Sámošom. Obyvatelia boli Vlasi a Slovania[1]). Gelou síce zahynul: ale obyvatelia zostali, dostavše nové knieža v Tuhutumovi[2]).

e) Kniežatstvo nitranské, ktoré z jednej strany súsedilo s kniežatstvom Salana od Iplu k Tatrám[3]), vedľa Dunaja až k Morave. odtiaľ k hradu Bráneckému, Bielou horou, k Trenčínu a Zvolenu[4]). Kniežaťom bol Zubur, podriadený kráľovi českému[5]); obyvatelia boli Slováci[6]), ktorí tam i po zabitom Zuburovi zostali[7]), pod novým županom, menom Huba[8]); áno Arpád ponechal i kniežatstvo Ni-

[1]) Ut eum per portas Mezesinas prohiberet, sed Tuhutum uno die silvam pertransiens, ad fluuium Almas peruenit (c. 26.) .. cum Gelou dux eorum hoc uidisset .. fugam cepit .. properans ad castrum suum iuxta fluuium Zomus positum .. ducem Geloum iuxta fluuium Copus interfecerunt .. Gelou uero dux ultrasiluanus .. et habitatores terre illius .. Blasii et Sclaui .. dux eorum Gelou .. Gelou, quidam Blacus, dominium tenebat (c. 24—26.).

[2]) Milites Tuhutum .. ducem Geloum iuxta fluuium Copus interfecerunt. Tunc habitatores terre uidentes mortem domini sui, sua propria uoluntate dextram dantes, dominum sibi elegerunt Tuhutum (c. 27.).

[3]) Srovn. pozn. 4. a str. 14. a).

[4]) Terram, que iacet inter Wag et Gron, a Danubio usque ad fluuium Moroua (c. 35.) .. iuerunt usque ad fluuium Moroua, et firmatis obstaculis constituerunt terminos regni Hungarorum ad Boronam et usque ad Saruuar .. Stumtey, Golgoucy, Trusun, Blundus et Bana (c. 37.) ... irent in siluam Zouolun, qui facerent in confinio regni municiones fortes .. ut ne aliquando Boemi vel Poloni possent intrare .. ad siluam Zouolun perrexit, et maximam municionem de lapidibus facere precepit, quod nunc castrum Borssod Zouolun uocatur (c. 34.) .. fluuium Ipul iuxta Danubium transierunt (c. 35.) Tak sa zdá, že horný Trenčín, Turec, Liptov a Oravu počíta k Poľsku.

[5]) terram .. dux Boemorum sibi preoccupauerat et unum ducatum fecerat; et tunc temporis per graciam ducis Boemorum, dux Nitriensis factus est Zubur.

[6]) Egressi sunt a loco illo, qui dicitur Paztuh, equitantes iuxta fluuium Hongun et eundem fluuium transiuerunt iuxta fluuium Souyou. Et inde egressi sunt per partes castri Gumur .. montem Bulhadu .. partes Nougrad .. fluuium Caliga .. fluuium Uereuecea .. fluuium Ipul .. omnes Sclavi habitatores terre (c. 33.) .. Boemi et omnes Nitrienses Sclaui (c. 37.).

[7]) Arpad consilio et peticione suorum nobilium, donauit, accepto iuramento infidelium (Nitriensium), terras in diuersis locis predictis infidelibus de partibus Nitrie ductis, ut ne aliquando infideliores facti, repatriando nocerent sibi fidelibus *in confinio Nitrie* habitantibus (c. 37.)

[8]) Arpad Hubam fecit comitem Nitriensem et aliorum castrorum (c. 37.).

transké, pod tou výminkou, aby vojevoda nitranský platil ročnú daň vojevodovi Uhorska[1]).

Na tamtej strane Dunaja sú známosti Anonymove veľmi jalové. Vo vlastnej Pannonii, ktorú on často zamieňa i s celým Uhorskom[2]), zná Ecilburg[3]), kde Arpád s vojskom svojím *jedol*, *pil*, *zabával sa za 20 dní, aby sa potúžil k válke.* Odtiaľ potom

α] jeden oddiel vojska pod velením Ete a Boyta tiahol k hradu Borona (Brána, Baranya); kde potom Eudu, syn tamtoho, podmaniv ľud tej strany, založil hrad Zecuseu[4]). Jakí tam boli obyvatelia, nedokladá Anonymus.

β] Druhý oddiel vojska pod velením Usubuu a Eusee tiahol k Bezpremu, kde bola posádka rimanská; ktorá, keď opustila hrad, prenasledovaná bola až k hraniciam Nemcov, a uskočila[5]). Jakej národnosti bolo obyvateľstvo, neudáva zretelne, hovoriac, že bolo rimanské[6]). Obyvateľstvo jako okolo Bezpremu tak i okolo Železného hradu zostalo, a na záruku poddania sa dalo zástavencov[7]).

---

[1]) Ex parte uero Boemorum fixit metas usque ad fluuium Moroua, ea sub conditione, ut eorum (Nitriensium) dux annue soluat tributum duci Ungarie (c. 57.).

[2]) Srov. cap. 10, 11, 12, 15.

[3]) Civitas Athile, Starý Budín. Atila nebýval v starom Budíne, ani starý Budín nebol „Burg.“ Srov. Letopis Matice Slov. XII. I, 11; 77.

[4]) Eudu, subjugato populo illius partis, edificauit castrum, quod nominauit uulgaliter Zecuseu (c. 47.). Zekchu castrum. Fejér: Cod. dipl. 1296. VI, 2. 19.

[5]) Reliqui uero Romanorum, uidentes audaciam Hungarorum, dimisso castro Bezprem, fuga lapsi sunt et pro remedio uite in terram Teotonicorum properauerunt.. quadam autem die, dum Hungarii et Romani in confinio essent, Romani fugiendo, latenter fluuium, qui est in confinio Pannonie et Teotonicorum, transnatauerunt: unde fluuius ille ab Hungaris vocatus Loponsu, eo quod Romani propter metum Hungarorum latenter (maďarsky: lopva) transnatauerunt (c. 48).

[6]) Contra Romanos milites, qui castrum Bezprem custodiebant (c. 48.). Transito Danubio, castra metati sunt iuxta Danubium usque ad aquas calidas superiores, et hoc audito, omnes Romani, per terram Pannonie habitantes vitam fuga seruauerunt (c. 47.). Koho rozumel pod Rimanmi, ťažko uhádnuť; poneváč na inom mieste hovorí, že sa Rimania pasú na celom Uhorsku (c. 9.). Nemýlim sa snáď, že rozumel nemeckých križákov, ktorých kr. Koloman ostrým mečom zahnal z Pannonie.

[7]) Et filios habitatorum acceperunt in obsides (c. 48.).

γ) Tretí oddiel pod velením Arpádovým tiahol k vrchu sv. Martina, a odtiaľ k rieke Rabu a Rabce, pustošil zeme Slovanov a Pannoncov, a sebe podrobil [1]).

Podivno! Anonymus dosť toho rozpráva, že Arpád rozdával hrady a pozemky uhorským a kumánskym vojevodom [2]) a vojakom [3]); áno i to, že Rusov a Bissenov umiestil nad riekou Litavou k ochrane

---

[1]) Iuxta montem sancti Martini castra metati sunt.. inde egressi usque ad Rabam et Rabuceam uenerunt, Sclauorum et Pannoniorum regna uastaverunt, et eorum regiones occupauerunt. Sed et Carinthinorum Morauensium fines crebris incursibus diripuerunt (c. 50.).

[2]) Eleudunec, patri Zobolsu, siluam magnam, que nunc Uertus vocatur (c. 50.), Cundunec, patri Curzan, dedit terram a ciuitate Athile regis usque ad centum montes et usque ad Gyok (c. 46.).. locum illum dedit Cundunec, patri Ete, a Thiscia usque ad stagnum Botua, et a Curtuelton usque ad sabulum Olpar.. Ete, filius Oundu, congregata multitudine Sclauorum, fecit.. castrum fortissimum de terra, quod *nominauerunt Sclavi secundum idioma suum* Surungrad (Čorngrad), id est Nigrum castrum (c. 40.).. Eudunec, filio Ete dedit terram iuxta Danubium cum populo non numerato. Et in illo loco Eudu.. edificauit.. Zecuseu (c. 47.).. iuxta fluuium Uoyos.. dedit terram magnam.. Tosunec, patri Lelu (c. 41.).. Hubam fecit comitem Nitriensem.. et dedit ei terram Sytua (c. 37.).. quod si posse esset, per graciam ducis Arpad domini sui terram Ultrasiluanam sibi et suis posteris acquireret (Tuhutum).. quod et sic factum (c. 24 & 27.). — Z kumánskych: iuxta Toçotam.. dedit terras multas diuersorum locorum cum suis habitatoribus Edunec et Edumernec.. in silua Matra dedit terram magnam Edunec et Edumernec (c. 17 & 32.).. Borsu iuxta fluuium Buldua castrum construxit.. dux uero.. totam curam illius partis sibi condonauit.. dedit Bungernec, patri Borsu, terram magnam a fluuio Topulucea usque ad fluuium Souyon, que nunc uocatur Miscoucy (c. 18 & 31.).. a loco illo, qui nunc dicitur Casu; ubi etiam dedit terram magnam Ousadunec, patri Ursuur, et ibi.. castrum construxit.. Ursuur (c. 32.).. Boyte dedit terram magnam iuxta Thisciam, nomine Torhus (c. 44.) et uersus Soru cum populo non numerato, que usque modo nuncupatur Boyta (c. 47.).. eidem Ketel a Saturholmu usque ad fluuium Tulsaa.. eidem Ketel terram magnam iuxta Danubium, ubi fluuius Wag descendit (c. 15.)

[3]) Usubunec, patri Zooucu.. castrum Bezprem.. et Uelucquio dedit comitatum de Zarand (c. 52.) — Z kumánskych: Turzol.. ubi Budrug descendit in Thisciam acquisiuit magnam terram (c. 17.).. cuidam cumano militi nomine Huhot magnam terram.. in portu Drugma (c. 28.)

hraníc Uhorska[1]): nikde ale nepodotknul, *kde osadil ten ľud, ktorý s Almusom prišiel do Uhorska.* Obyvatelia, ktorí tuná boli pred Almusom, zostali i napotom na tomže území, menovite z tejto strany Dunaja. Medzi tymito obyvateľmi sú Slováci na tomže území dosavád, jako i Románi v Sedmohradsku. Podobne i v Potisí boli a sú (ačkoľvek už značne pomaďarčení) Slováci medzi Maďarmi, jako za doby Anonyma boli medzi Bulharmi a Kozarmi, tak že nám prichodí len o týchto posledných dvoch národoch nadhodiť tú otázku: čo to boli za národy, a kam sa podeli?

Kozarov, čo boli za národ, známe[2]), a nepochybujeme o tom, že sú to oní Kozari, o ktorých Konstantin Porph. nám bol zprávu podal. Poneváč ale tí Kozari boli spojencami čiernych Uhrov Arpádových, postavme si tú otázku: zdaliž jích súsedia, potiskí Bulhari, nemajú sa pokladať za tých jích spojencov, za čiernych Uhrov, ktorých Arpád s nimi priviedol do Uhorska?

IV.

Že Anonymus Belae regis notarius znal cestopis dominikáskych missionárov z r. 1237., o tom nikto nebude pochybovať, kto urobí nasledujúce porovnanie:

Cestopis[3]):	Anonymus[4]):
„Našlo sa v dejoch Uhrov kresťanov, že je iné Uhorsko väčšie, z ktorého sedem vojevodov s ľuďmi svojími bolo vyšlo, aby hľadali sebe miesto, kdeby bývali, poneváč zem jejich nemohla sniesť množstvo obyvateľov: ktorí keď boli mnohé kráľovstvá pochodili a zkazili, konečne prišli do zeme, ktorá teraz menuje sa Ungaria, vtedy ale menovala sa pastviskom Rimanov... Našiel jich podľa veľkej rieky Ethyl.“	„A bár je i nad mieru rozsiahla (zem scytská), predsa nebola v stave ni živiť ani obsiahnuť množstvo ľudí tam zplodených: prečo sedem hlavných osôb, ktoré Hetumoger nazvané sú, nesnesúce úzkosť priestoru, veľmi hľadeli tomu vyhnúť,... odišli z rodného územia k podmaneniu zemí, ktoré by obývať mohli... Chodiace ale mnoho dní, dľa pohanskej obyčaje sediace na tulbách preplávali rieku Etyl... Po smrti kráľa Athilu Rimania nazývali Pannoniu svojím pastviskom.“

---

1) Ex parte Theotonicorum usque ad pontem Guncil, et in eisdem partibus dedit castrum construere Ruthenis.. et in eodem confinio, ultra lutum Musun, collocauit eciam Bissenos non paucos (c. 57.).

2) Srov. odstavec I., pozn. 4., str. 3. III., pozn. 3., str. 17.

3) Theiner: Monumenta Hung. I, 151—153.

4) Slovenský Letopis. II, 4, 6, 8.

Medzitým, ačkoľvek sa srovnávajú v slovách, nesrovnávajú sa vo smysle; lebo Anonymus má v IX. storočí pri Volge (Etyl) Magariu nad Donom *(Don — tu — Moger)*, ktorej obyvatelia sú Magari *(Don — tu — Mogeri)* a kniežatá jejich sedem Magarov *(Hetu — Moger)*: onen cestopisec dominikánsky ale nešiel hľadať ľudí maďarskej mluvy (Kumánov), ktorých za svojej doby dobre poznal v Uhorsku, ale ľudí uhorskej mluvy (Ungaros); a príjduc ta našiel pri Volge ten hľadaný národ uhorskej mluvy, rozdielny od národu mluvy kumánskej čili maďarskej [1]). Bol toho presvedčenia, že tá uhorská mluva, ktorú r. 1237. slyšal na Dunaji a Volge, je tá istá, ktorou v IX. století hovoril Arpád a jeho ľud; aniž mohlo mu prísť na um, že s Arpádom prišiel ľud kumánskej čili maďarskej mluvy, keď vedel, že Uhri prišli s Arpádom, nie ale Kumáni čili Maďari, ktorí len na konci XI. stoletia prvýkrát objavili sa na východných hraniciach vlasti našej.

Možno, že niekto, a to dosť základne, povie: „Jako mohol ten dominikánsky missionár r. 1237. pri Volge nájsť predkov podunajského národa uhorského, keď v IX. století celý národ bol Pečenegami vyhnaný z Atelkuzu?“ Je to závažná namietka síce, avšak ona nielen že neuvaluje ťažkosť na cestu nášho bádania, ale nám ho i obľahčuje; lebo to predsa isté je, že cestopisec našiel r. 1237. na Volge národ, ktorý hovoril takou uhorskou mluvou, jakou na Dunaji vtedy hovorili tí Uhri, ktorých pokládali za potomkov ľudí Arpádových; je isté i to, že táto uhorská mluva nebola maďarskou mluvou, ktorú len pozdejšie Kumáni priniesli na brehy nášho Dunaja. Stopujme teda tú uhorskú mluvu; snáď sa nám predsudkom *a priori* nepredpojatým podarí rozlúštiť túto tak záhadnú otázku.

Onen dominikánsky missionár našiel Uhrov, ktorých hľadal, v Bulharsku u Volgy [2]). Zpráva táto núti nás k oboznámeniu sa s dejepisom pôvodných Bulharov, pri Volge od nepamäti prebývav-

---

[1]) In hac Ungarorum terra.. invenit.. nuncium ducis Tartarorum, qui sciebat *Ungaricum*, Ruthenicum, *Cumanicum*, Theotonicum, Sarracenicum et Tartaricum. Srov. Slovník Naučný, I, 964. b.

[2]) Postmodum frater Julianus, qui solus remanserat.. factus serviens unius sarraceni sacerdotis.. qui fuit in magnam Bulgariam profecturus.. (Ibi) unam ungaricam mulierem invenit, que de terra, quam querebat, ad partes illas tradita fuit viro. Illa docuit fratrem vias, per quas esset iturus, asserens, quod ad decas dietas ipsos posset Ungaros.. invenire.. Invenit eos iuxta flumen magnum Ethyl.

ších. Grécki dejepisci nazývajú jích zem veľkou Bulgariou, arabskí vňútornou Bulgariou, Konstantin Porph. a Nestor čiernou Bulgariou. Dľa Mojžiša Chorenského [1]) žili Bulhari v týchto miestach už v II. stol. pr. Kristom, odtiaľ činiace nájezdy prez Kavkaz do Armenie; čo aspoň toľko dokazuje, že Bulhari už v V., keď nie v II. století Asiatom známi boli. Zem Bulharov skutočne niekdy rozprestierala sa ďaleko na juh, a jedna jích časť, totižto Chvalisovia, kočovali obyčajne u Chvalinského mora. Živiace sa mäsom a mliekom kobylím, boli obratní jazdci a zruční strelci, a nebolo zeme dosť vzdialenej, do ktorej by neboli na lúpež vychádzali [2]). Tam jich spomínajú dejepisci VI. stoletia, Jornandes [3]) a zvlášte Nicefor, ktorý na r. 579. podáva nasledujúcu zprávu: „Okolo jazera Maeotského [4]), vedľa rieky Kophina, leží krajina, ktorá driev menovala sa veľkou Bulgariou. Tuná bývajú tiež Kotragovia, ktorí sú s nimi jednoho rodu. Za doby ale Konstantina [5]), ktorý umrel na západe, jakýsi Kurat (Kubrat), pán týchto národov, zanechal po smrti päť synov.. Prvý z nich, menom *Baján*, pamätlivý rozkazu otcovského, zostal na otcovskom území až do tohoto dňa (o. r. 818). Druhý, menom Kotrag, prekročiac rieku Don, býval naproti svôjmu bratovi (medzi Donom a Dnieprom). Štvrtý prekročiac Dunaj umiestil sa v Pannonii, ktorá teraz je poddaná Avarom, sľubiac vernosť domorodému národu. Piaty usadiac sa u Ravenny (ad Ravennesiam Pentapolim), stal sa poplatným Rimanov. Konečne tretí z týchto bratov menom Asparuch, prekročiac rieky Dneper a Dniester, obýval vedľa Dunaja (Istrum) miesto, k bývaniu príhodné, ktoré jích jazykom menovalo sa *Oglon*, a ktoré bolo nesnadného prístupu, a nepriateľom nedobytné i bezpečné; lebo od prednej strany neprístupné a močiarami otočené, od zadnej strany neprístupnými priepadiskami jakoby múrami obohnané. Keď teda tak rozdelený a rozptýlený bol ten kmen, národ Kozarov zo vňútorných krajín Berylie, jakožto súsední Sarmacii, páchal beztrestné nájezdy a pobehal všetky miesta nad Čiernym morom, i more prekročil; potom i samého Bajána podriadiv svojej moci, učinil ho poplatným.“ [6])

---

[1]) Historia Armenica. Lond. 1736.

[2]) Slovník Naučný. I, 963.

[3]) Ultra quos (Agazziros, Chazaros) distenduntur supra mare Ponticum Bulgarorum sedes. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 2.

[4]) More Asovské.

[5]) Tiberius (578—582).

[6]) Corpus Hist. Byzantinae. Nicephorus. pag. 18. Theoph. Chronograph pag. 236.

Porovnáme-li už túto veľkú Bulgariu a deje Bajáua s Atelkuzom [1]), badáme ihneď, že ani vajce k vajcu nenie tak podobné, jako Atelkuz tejto veľkej Bulgarii. Odtiaľ dá sa vysvetliť, že grécki dejepisci jak čiernym Bulharom tak čiernym Uhrom (Turkom) prikladajú spoločné meno Hunov. Z nich tí, ktorí bývali pri Volge, menovali sa Bulgari (Volgari); ktorí pri chvalinskom mori, Chvalinci; ktorí u hôr kavkazských, Ugri (nominativ: Ugor); áno, poneváč tieto národy boly pod nadvládou kozarskou, i Kozari [2]). — Národy tuná vypočítané skutočne nachodíme v Uhorsku, a síce: Kozarov [3]), Bulharov [4]), Chvalincov [5]) a čiernych Uhrov [6]): to sú teda tie národy, ktoré v IX. storetí Arpád priviedol do Uhorska. Anonymus Belae regis notarius na začiatku XII. storetia našiel Kozarov a Bulharov už tu vo vlasti našej, a tak sú oni tí, ktorých Arpád pod menom Kozarov, Turkov a čiernych Uhrov priviedol do Potisia.

Totožnosť Bulharov s čiernymi Uhrami Nestorovými a z Turkami gréckych dejepiscov je nepopierateľná; lebo:

a) nenie dejezpytca, ktorý by o tom pochyboval, že Nestor pod čiernymi Uhrami nerozumel ten jeden národ, ktorý u hôr kavkazských nosil meno Ugorov, pri Volge ale meno Volgarov čili Bulharov; že nerozumel ten národ, ktorý u Konstantina Porph. nosí meno Turkov, pod Lebediášom z Atelkuzu čili z veľkého Bulharska pred Pečencami uhýbavších.

b) Grécki dejepisci Arpádovým zástupom prikladajú čo synonyma nielen mená Turkov a Ugorov, ale i Hunov. Pod týmto menom ale rozumia buď Bulharov poddunajských, buď Uhrov naddunajských. Že oba tieto národy mali spoločnú koliebku pri Volge a boly totožné, poznať z nasledujúcich dokladov.

α] Cisár Leo (r. 911.) porovnávajúc mravy poddunajských Bulharov s Uhrami Arpádovými, hovorí, že sa jeden od druhého v ničom nerôzňa, leda v náboženstve [7]). Túto podobnosť Bulharov a

---

[1]) Srov. začiatok odseku I. tohoto spisu.

[2]) Theophanes. Chronologiae p. 209. Leo Grammaticus. Chronologiae p. 379.

[3]) Srov. str. 14.

[4]) Srov. str. 15.

[5]) Slovenský Letopis. I, 106—109.

[6]) Srov. nižej str. 23.

[7]) Atqui hi sunt Turcorum mores, qui a Bulgarorum (moribus) eatenus solum differunt, quod hi Christianorum fidem amplexi et in Romanum (= Graecum) vitae cultum nonnihil traducti et asperitatem

Uhrov potvrdzuje i to, že jako poddunajskí Bulhari pri výkone prísahy rozsekávali psa [1]), tak robili to i Uhri naddunajskí [2]); áno mali i spoločný kroj [3]).

β) Len na základe tom, že Arpád v čiernom Uhorsku (*Ungaria nigra*, Potisí) usalašil sa so svojmi Bulharmi, sv. Cyrillom už nad Čiernym morom s kresťanstvom obznámenými, dá sa rozumeť zpráva Luitprandova o Salekovi (vyslancovi?) a Zachejovi, uhorskom pravoslavnom biskupovi, ktorého pápež Ján XII. († 964) *znovu* posvätil za biskupa, a tým cieľom nazpak poslal do Uhorska, aby poštval Uhrov proti cisárovi Ottovi I., ktorého protektorát stal sa už Stolici Apoštolskej nesnesiteľným. O Salekovi hovorí, že bol „*natione Bulgarus*, *educatione Hungarus*," t. j. v Uhorsku narodený Bulhar. To jisté platí i o Zachejovi biskupovi [4]). Čo jiného i z toho nasleduje, nežli to, že v *geografickom* Uhorsku boli tiež *ethnografickí* Bulhari? O tom pochybovať budú len tí predsudkami oslepení, ktorí pred sv. Štefanom vidia v Uhorsku len rožky a kopýtka pohanstva, nie ale i kríže a kalichy kresťanské.

γ) Jakokoľvek Simon de Keza a za ním Thúrótzi pomiešal „koše s baňami," predsa mal dáke podanie o tom, že Svatopluk panoval nad Bulharmi a Moravanmi [5]). Tí Bulhari nemohli byť iní, nežli Bulhari Arpádovi, ktorí r. 893. položili sa na Potisí pod berlu Svatoplukovu.

c) Sv. Štefan r. 1002. viedol vojnu proti Julovi a — vraj — potom proti Keanovi, vojvodovi Bulharov a Slovanov. Nad ničím

---

morum et vagum atque instabile vivendi genus unacum idolis (?) suis abiecere. Ad. Fr. Kollarii: Amoenitates V. 1. p. 4. 43.

[1]) Šafárik: Starožitnosti. II, 179.

[2]) Quod nos praefati Sclavi (Moraviae) criminabantur, cum Ungaris... per canem seu lupum.. sacramenta et pacem egisse. Epist. Episcoporum Bavar. an. 900.

[3]) Luitprand r. 968. vypráva, že videl v Carihrade poslanca bulharského, ostrihaného dľa obyčaje Uhrov. W. Giesebrecht: Gesch. der deut. Kaiser. Braunschweig. 1855. I, 502. Capillicium usque ad cutem ferro caedunt (Ugri). Regino.

[4]) Quibuscum etiam Saleccum, natione Bulgarum, educatione Hungarum, Domini Papae familiarissimum, et Zachaeum.. a Domino Papa (Joanne XII.) Episcopum *noviter* consecratum et Hungaris ad praedicandum, *ut super nos irruant*, destinatum, eodem captos esse loco audiuimus. Luitprandus.

[5]) On nazýva jich Mesianmi, bezpochyby preto, že Slovensko a Pannonia maly hlavné mesto kedysi v Starých Hradoch (Moosburg, Mesenburg) v pannonskej Moesii. Slovenský Letopis. IV, 117., kap. VII.

si zkumatelia (?) uhorského dejepisu nelámali toľko hlavy, jako nad otázkou územia, kde viedla sa táto vojna. Šimon de Keza kladie vojnu s Julom do Sedmohradska; pre vojnu s Keanom neoznačil miesto [1]). J. Thurocius obe vojny kladie do Sedmohradska [2]). Vojny tieto chybne sa kladú do Sedmohradska; lebo dľa životopisu sv. Gerarda sv. Štefan až r. 1030. viedol vojnu proti Achtumovi, ktorý vládol nad horným Zátisím a Sedmohradskom. Zo správy Turóciho vysvitá aspoň to, že vojna tá vedená bola na jednom mieste; keď tak, a keď nebola vedená v Sedmohradsku, nastáva otázka: kde? Na potisí pred Sedmohradskom, a pred horným Zátisím; lebo sv. Štefan len po opanovanom tomže Potisí mohol udreť na horné Zátisie a Sedmohradsko [3]).

Pri nespoľahlivosti domácich kronikárov musíme sa obrátiť na kroniky cudzozemské. Ademarus na r. 1002. píše, že sv. Štefan udrel na čierne Uhorsko (Ungriam Nigram). Kronika Hildesheimská ale r. 1003. naznačuje, že sv. Štefan udrel na svojho strýca Julu. Tieto dve zprávy zaiste hovoria o tej istej vojne: ale naši kronikári urobili z nej dve vojny, a z čierneho Uhorska preniesli bitku do Sedmohradska, kdežto mali formulovať tú zprávu takto: *r. 1002. sv. Štefan udrel do čierneho Uhorska na svôjho strýca, Julu khana Bulharov a Slovanov.* Porovnáme-li už túto zprávu s ethnografiou, jako nám ju podal Anonymus Belae regis notarius, badáme, že je tuná reč o kniežatstve Salána [4]), kde Arpád, medzi Slovanmi [5]), usadil sa so svojími čiernymi Uhrami čili Bulharmi.

V takto objasnenej zpráve máme spolu objasnenú totožnosť čiernych Uhrov s Bulharmi Arpádovými.

d) Konstantín Porph. činí Kozarov spoločníkami Turkov čili čiernych Uhrov Arpádových: Anonymus Belae regis notarius ale činí Kozarov súsedmi a spoločníkami Bulharov na hornom Zátisí. Keby sme upierali totožnosť Turkov čili čiernych Uhrov s Bulharmi: jako vysvetlíme Anonymovo svedoctvo o Bulharoch na Potisí pred XII. stoletím? Snáď vysťahovali sa ta z poddunajského Bulharska?

---

1) Slovenský Letopis. III, 94.

2) Slovenský Letopis. IV, 126 a 127.

3) Srov. str. 14.

4) Srov. str. 14. n. 4.

5) Innocentius... Colocensi Archiepiscopo... quod quum in dioecesi sua sint quamplures villae, in quibus Sclaui habitant; iidem Sclaui praefato Archiepiscopo decimas exhibere contemnunt. Fejér: Cod. D. II, 328. an. 1198.

Kde k tomu historické svedoctvo? Okrem toho Bulhari na Potisí boli čo do náboženstva od Bulharov poddunajských rozdielni, čili Mahomedáni: teda nemohli byť presťahovancami poddunajských kresťanských Bulharov.

e) Totožnosť naddunajských Uhrov s poddunajskými Bulharmi dokazuje i filologia. Keď pozdejšie maďarskí Kumáni osadili sa na Potisí, chudobu maďarskej mluvy doplňovali výrazmi toho ľudu, uprostred ktorého boli osadení, t. j. ľudu bulharského; lebo len od neho mohli pochytiť tie mnohé, zvlášte nosovkové slová, ktoré nachodia sa dosiaľ v mluve maďarskej čili kumánskej, ku pr.: ponyva, várni, (váriti), g**om**ba, har**an**g, r**en**d, abr**on**cs, gal**am**b, dor**on**g, sz**om**bat, par**an**cs, sz**en**t, **pen**tek, bol**on**d, ger**en**da atď.

f) Konečne — ačkoľvek nekladiem na to už hlavnú váhu — diplomy spomínajú v Uhorsku miery bulharské [1]), ktoré bezpochyby boly v úžitku u Bulharov v čiernom Uhorsku [2]).

Že Nestorovi čierni Uhri v Anonymusovi menujú sa Bulharmi, nie ale Ugorami, ja vysvetlujem si to takto: Pôvodne menovali sa Ugorami čo národ prez hory kavkazské presťahovalý a *u hôr* kavkazských bydliaci: Nestor v tomto nasledoval podania dejepisné zprávy. Keď sa potom ten národ od hôr kavkazských roztiahol k Volge, dostali meno Volgarov (Βουλγαροι): Anonymus v tomto smysle nasledoval tradiciu, a to tým viac, že tá časť toho od Pečencov napadnutého národa, ktorá bývala *u hôr*, prez hory kavzkazské presťahovala sa do Persie, tá ale časť, ktorá bývala u Volgy, (pod Lebediášom) presťahovala sa k Ingulu a Ingulcu [3]).

Z toho už patrne nasleduje, že čierni Uhri, ktorí pod Arpádom prišli do tejto vlasti, sú oni Bulhari, ktorých Anonymus uvádza na Potisí, totižto na tom mieste, kde s milostivým privolením kráľa Svatopluka boli sa osadili zástupy Arpádove, a to síce i so svojími spoločníkami, Kozarmi. Nasleduje z toho spolu i to, že boli národnosti bulharskej, čili slovanskej.

V.

Je pravda, že Šafárik zavrhol mienku tých, ktorí Bulharov pôvodných vydávali za národ slovanský: ale však jeho, i samým arab-

---

[1]) Comiti Jauriensi viginti cubulos (kbelov) bulgaricos de vino. Fejér: Cod. Dipl. IV, 1, 195. an. 1240.

[2]) Na Potisí. Srov. str. 23.

[3]) Srov. odstavec I. n. 5.

ským, ruským a gréckym letopisom (jako sám vyznáva) protivná, mienka zdá sa mi tak pomýlená a slabá, že temer ani nezaslúži povšimnntia [1]), a to tým menej, že i sám na jinom mieste ukazuje v tom nestálosť [2]). Žeby boli Bulhari, opanovavše zeme poddunajské, zamenili svoju neslovanskú národnosť so slovanskou národnosťou poddunajskou, to mi je k neuvereniu. Už tá okolnosť, žeby boli víťazi prijali mluvu ľudu mečom zroneného a podmaneného, činí tú mienku Šafárikovu neuveriteľnou. Ale prijmime možnosť toho: je tá mienka Šafárikovcov k neuvereniu i preto, že behom jednoho alebo dvoch století neprelieva sa jedna národnosť v druhú, docela odchodnú, a to tým menej, že nebolo nátlakov a podvodov odnárodňovania. Pridajme k tomu ešte i toto: keby boli Bulhari pod Dunajom odstúpili od svojej pôvodnej národnosti, boli by prestali podobnými byť tým Bulharom, ktorí potom pod Arpádom prišli na Potisie [3]).

Že Bulhari neboli poslovančení až pod Dunajom, ale so slovanskou národnosťou, alebo, keď sa tak páči, so slovanským nárečím prišli od Volgy, v tom utvrdzujú ma i nasledujúce dôklady:

a) Volga, naše Vlha (humor, Nässe, nedv) je významu slovanského a tak i od rieky Colzy pochádzajúce meno Bulharov, vlastne Volharov (Βουλγαροι) je slovanské. Darmo Dankovský tvrdí proti Schlözerovi, že Bulhari až potom dostali toto meno od jakejsi rieky Bulgy nad Dunajom [4]); lebo keď Nicephorus Gregoras túto rieku nazýva malou Volgou (μικρος Βουλγαν) nad Dunajom, musel mať na mysli tiež veľkú Volgu nad morom kaspickým. — Jích súkmenovci, bývajúci v Atelkuzu **u hôr** kavkazských, menovali sa národom ugorským, Ugorami (Ουγουροι), Ugri; v čom je patrne koreň slovanský [5]). Miesto ono ohradené a neprístupné, ktoré si Bulhari založili nad Dunajom [6]), menovalo sa Ugloň (Ουγλον), ktorého koreň je slovanský práve tak jako i vo Vogleji (Aquileja) nad Adriou [7]): uhol, ugol, vogel (angulus, die Ecke). — Jeden zo synov Kubrato-

---

1) Starožitnosti. II, 176.
2) Starožitnosti. II, 173. n. 52.
3) Srov. str. 22.
4) Hungariae Constitutionis origines. Greg. Dankovszky. Posonii, 1826. p. 67.
5) Brevis tractatus, quo disquiritur: an nomina Ungaricum et Magyaricum propria vel apellativa. 1810. p. 4.
6) Srov. odstavec IV., str. 21., pozn. 6.
7) Starožitností. II, 173. n. 52. Slovenský Letopis. VI, 174.

vých menoval sa Baján, alebo s prídavkom Bat-Baján: kto v tomto mene nevidí Bojána a Báťu, ktorým názvom *(Bationes)* pomenúvaní bývali za doby Krista Pána i náčelníci Pannoncov?

b) Je to divnou náhodou, že jedna časť Bulharov mala sa učiť slovančine u Balkánu, druhá v Lebedii od Kozarov [1]). Bulharským Nomadom išlo o pašu a vodu, o lúpež a mzdu, nie ale o grammatiku! Dopúšťam rozličnosť nárečia medzi mluvou Bulharov a balkánskych Slovanov, i medzi bulharčinou a kozarčinou, ale tak ďaleko neide moja ústupnosť, abych uveril, že Bulhari v súsedstve Kozarov a na úpätí Balkánu vyzliekli svoju pôvodniu neslovanskú národnosť a obliekli novú, slovanskú.

c) V IX. století nachádzame jednu mluvu medzi Bulharmi poddunajskými a naddunajskými [2]); medzi Bulharmi solúnskymi a korzunskými [3]): teda poddunajskí i nepoddunajskí Bulhari podržali národnosť, ktorú boli mali u Volgy, národnosť slovanskú.

d) Keď o. r. 630. povstala hádka medzi Avarmi a Bulharmi v Pannonii, 9000 Bulharov so ženami a dietkami presťahovalo sa do Bavorska; títo však, majúce jich za Slovanov (korutanských), s ktorými mali ustavičné vojny, nenazdajky jich povraždili, tak že len niektorí z nich spasili sa útekom k Slovanom korutanským. Zajiste len po reči slovanskej mohli jich pokladať za Slovanov korutanských.

VI.

Teraz už pristúpime k rozlúšteniu hlavnej úlohy spisu tohoto: jakej národnosti bol Arpád a jeho Nomadovia, ktorých priviedol na územie Uhorska? Ja nielen smelo vysvetlujem, ale i dokážem, že boli národnosti slovanskej, jako som to už na inom mieste stručne dokazoval [4]).

Uhorsko nenie výraz ethnografický, ale geografický, označujúci zem **u hôr** ležiacu [5]). Jej obyvatelia sú Uhorci čili Uhri, alebo (jako sa staroslovansky písalo) Ugori čili Ugri. Zo slovanského významu tohoto mena ide, že takými u hôr bývajúcimi obyvateľmi boli od pradoby Slovania. Predarpádski naši Slovania menovali sa

---

[1]) Const. Porph. c. 39.
[2]) Srovn. str. 22., 29.
[3]) Sv. Method a Uhorsko. Str. 7.
[4]) Sv. Method a Uhorsko. Str. 8. atď.
[5]) Brevis tractatus, pag. 4.

bielymi Uhrami (u Konst. Porph. Βελοχορβατοι), aby sa rozoznávali od slovanských Bulharov (u Nestora čiernych Uhrov), ktorí prišli pod Arpádom a z milosti krála Svatopluka osadili sa v Potisí (Ungaria nigra, Βυγορια). V IX—XI. století Uhorsko, oddelené od Sedmohradska, Poľska a Ruska, neznalo iné národy, leda bielych a čiernych Uhrov (Ugorov) slovanských, slovanských i v chráme i vo verejnom živote. Ten sv. Cyrill, ktorý slovansky hlásal evangelium Arpádovým Bulharom u čierneho mora, hlásal ho i Svatoplukovým Slovákom. Tomu sv. Methodovi, ktorý sriadil velikánsku cirkev slovanskú v Uhorsku a v celej severo-východnej Evrope, odporúčal sa Arpád do modlitby [1]). Treba ešte iného dokladu k dokazovaniu toho, že Arpád, ktorý dľa zákona (ζακανα) povýšený bol nad vojevodov (βοεβοδοι) čiernych Uhrov, i s ľudom svojím znal slovansky?

Slovanské Uhorsko však sdedilo osud deržavy Svatoplukovej, a dostalo sa, jako to zrno vo mlyne, medzi dva kamene: medzi Rím a Carihrad, medzi západné a východné cisárstvo; a toto poslednie bolo Slovanstvu v Uhorsku najnebezpečnejšie. Nemecké cisárstvo, ktoré lsťou a podvodom, ohňom a železom kynožilo Slovanov na všetky strany, pod zásterou katolicismu a z predsudku jemu vraj od Boha daného panovania nad celým svetom [2]), neprestávalo klásť sekeru i na slovanský strom v Uhorsku; od tej doby, čo Jesa (v diplomoch Gesa) od r. 955. pripustil vliv západný na Uhorsko, neprestali podkopávať Slovanstvo v Uhorsku. Od tej doby počnúc, nielen jednotlivci, ale celé nemecké kolonie tisly sa do Uhorska [3]). Tomu prúdu — tak sa zdá — bol protivný sv. Imrich. On bol presvedčený, že cyrillo-methodejská cirkev môže byť spojená s hlavou cirkve, bez toho, žeby Uhorsko kloniť sa muselo pred západným cisárom, ktorý držal sa za svetskú hlavu cirkve. Slovanku z rodu Piastov vybral si za nevestu, a keď mu politické ohľady otcové zbraňovaly, radšej zostal panicom navždy, nežliby mal podať ruku neslovanskej princezne. Otec, jehož slová dosiaľ sa zachovaly, chlá-

---

[1]) Sv. Method a Uhorsko. Str. 7. Sborník Velehradský, III.

[2]) Fridericus.. Christus duobus gladiis contentus fuit, hoc in Romana Ecclesia et in Imperio credimus mirabili Providentia declarasse, cum per haec duo rerum capita et principia totus mundus in diuinis quam in humanis ordinetur. Cumque unus Deus, unus Papa, unus Imperator sufficiat. Fejér: Cod. Dip. VII, 1; 153. an. 1159.

[3]) Teutonicis de Zathmar Nemeti iuxta fluvium Zamos residentibus, qui se dicebant in fide Dominae Reginae Keyslae ad Hungariam conuenisse. Fejér: Cod. Dip. III; 2, 211.

cholil ho, aby i on hľadel byť neutrálnym medzi Rímom a Carihradom, medzi západnou a východnou cirkvou; aby neprekážal sťahovaniu sa nemeckého živlu do Uhorska, ponevač krajina jednojazyčná že je slabá, a živlom nemeckým že zmohutnie; aby si vážil tých nemeckých grófov a šlachticov, ktorí so sebou prinášajú kultúru (?) a válečné umenie. Napomenutie toto zostalo bez výsledku. Po smrti sv. Imricha, o ktorého nebeskom oslávení mal videnie biskup slovanskej cirkve [1]), sv. Štefan, pletichami svojej nemeckej manželky svedený, odstrčil bližších pokrevných od trônu a ustanovil nemčúrskeho Petra za nástupcu. Nemecký vzduch tlačil Uhorsko tak, že povstala zbúra, ktorá vypúdila Nemcov, ale spolu uvalila pohromu i na latinských kňazov. Pokoj a slovanskosť Uhorsku navrátil a udržal Andrej, Jesa, Bela a sv. Vladislav, ktorý nielen odporoval vlivu západnému, ale mužným ramenom odrážal Kumánov od Uhorska, aby ono neztratilo svôj slovanský ráz. Na to prišiel nešťastný Koloman, ktorý síce bránil sa proti Nemcom [2]), ale prijal Kumánov do krajiny a upotrebil kumanské zbrane k podmaneniu Horvátska a Dalmacie [3]).

Aby si nikto nemyslel, že moja historická diskussia pochodí z národnej horlivosti, podám toho dôkazy, že v najstarších historických pamiatkach pod uhorskou mluvou nerozumela sa kumanská mluva maďarská, ale slovanská:

a) Cisár Leo, jako sme videli, svedčí, že Arpádovi Uhri len v tom rôzňa sa od poddunajských Bulharov, že sú kresťania obradu východného a nevedú život kočovný [4]); z čoho nasleduje, že jako Bulhari za doby cisára Leva († 911) boli slovanskej mluvy: tak i naddunajskí Bulhari čili Uhri Arpádovi boli mluvy slovanskej.

b) V najstarších dejepisných prameňoch a diplomoch nachodia sa výrazy slovanské, ačkoľvek niekdy nemotorne napísané alebo od ľudí predpojatých chybne čítané [5]), a to často s dodatkom *ungarice*

---

[1]) Chartuitius. Vita S. Steph. ap. Schw. II, 16. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 510.

[2]) Srov. str. 17. Fejér: Cod. Dip. VII; 1, 136. an. 1096.

[3]) Srov. odstavec II, str. 12.

[4]) Srov. str. 22., n. 7.

[5]) Tak v diplome mojeho rodiska, Skalice, od r. 1217. čítajú: via exploratorum de Bohemia.. *Symarut*, majúce za to, že je tu maďarské slovo *sima ut* (hladká cesta), kdežto ta *via exploratorum* ide pres *Sudomerice* do Skalice, a má sa čítať buď Su(do)merice, alebo Sumarice (= via sumariorum. Lex Duc., čili cesta ťarchovozná). — V diplome kr. a vojevodu Kolomana r. 1234. stojí:

alebo *vulgariter*; jako i také výrazy, ktoré len pomocou slovanskej mluvy vysvetliť sa dajú. Tak Simon de Keza píše, že vrchy, kde Koloman porazil bána Petra, od tej doby menujú sa *hungarice Petur Gozdia*: nenie-li to slovanské *Petro-Gozdia*, *Petro-Hvozdia*? Ten istý píše, že sluhov svojeho dvoru nazvali *patrio nomine Udvornicos*: teda slovanský výraz *Udvorník* bol výrazom krajinskej čili uhorskej mluvy. — V diplome kr. Jesa r. 1161. stojí: *de propria sylva sua*, *quae vulgo Ples nuncupatur*: nenie-li to *Les* alebo *Poles* čili *Polesie*? — V jednom diplome r. 1412. stojí: *unum stamen panni*, v druhom z tohož roku zase stojí: *in obstagium eodem in castro Dunavecz*. Tamto *stamen* (postavec, maď. posztó) súkeník, toto *obstagium* (obstavenie) len dejezpytný právnik slovanský vysvetlí.

c) Mnohé mená vlastnie (osôb a miest) pôvodne na sebe nosily podobu slovanskú; ku pr. v starobylej piesni jednej nebol známy Lászlo, ale

„Regis regum civis ave,
Regum gemma Ladislave."

Križákom nemeckým prv známy bol Belehrad (Belegraue) a letopiscom tureckým Stolný Belehrad (Ustulni Belgirad), nežli zaznelo (až kto vie kedy) Székes Fejérvár; prv známa bola Bukon = Šumla (bukový les) a Bukon nežli Bakony, Bistrica nežli Besztercebánya, Wrutka (1255) nežli Rutka (1285), Strugar (1247) nežli Esztergál, Strigon nežli Esztergom, Zemoň (Zemogny) nežli Földvár, Zvolen (Zovolun) nežli Zólyom atď.

d) Sú v diplomoch i také mená vlastnie, ktoré všade (ku pr. na Slovensku) nevyrástly na domácej pôde, ale vyšly z pera úradníkov bulharsko-slovanských; ku pr. Pešť miesto Pec, Kerepesť miesto Korábište [1]), Bogdanovce, Korompa miesto Krúpa, Stompa miesto Stúpava, Gerencsér miesto Hrnčír (Hrnčiarovce), Čorngrad miesto Černohrad, Garan miesto Gron (Hron), Dombo miesto Dubovany, Dombovár miesto Dubovár, Dombrod miesto Dúbrava, Heresztény miesto Chrastany, Gerenda (zahrada) miesto Hrádky atď.

„currus, qui porosz.. vocantur." Jaké to *porosz*? Zdaliž to nenie *povoz*? — Taxa Strigoniensis r. 1198. má: de singulis oneribus cumulorum, qui Bytel vocantur. Nenie to *pytel*? Prepisovateľovi Bonfina Pán Ján a Pán Dobeš bol Panian a Pandobes atď.

[1]) Laurentius Vaywoda Transylvaniae... de naui, quae Kerep dicitur. Fejér: Cod. Dip. VII; 1, 295.

e) Z X. stoletia ovšem nemáme mnoho toho, čím by sme dokázali bulharsko-slovanskosť Arpáda a jeho zástupov: avšak v podobnom páde i jedno slovo má váhu velikú a rozhodujúcu. Jestli mená vojevodov z krve Arpáda (jako jich podáva Konstantin Porph.): Tarkatz, Jelech, Ezelech (iz Jelech, syn z Jelecha?), Liuntín, Zaltas (Zoltan, Zolotan?), Tarmatz, Taxis (u Anonyma Tocsun), Bultz, (Vlčin, Vlk, Vuk?), nemajú na sebe ráz bulharsko-slovanský, majú ho zaiste Φαλιτζιν a Φαλης z bulharského koreňa *falit* a *fala*, čili Faličin (Chváličin) a Faleš (Chváleš).

f) Pozoruhodné je, že Sotáci, dľa náboženstva pravoslavní, dľa národnosti Slováci, pokladajú sa za potomstvo Bulharov [1]), a to nie bez všelikého podania základného.

g) Pozoruhodné je i to, čo nám podáva Simon de Keza. Pri slove Udvorník poznamenáva, že je to výraz dľa *lingua patria*; pri Petur Guozdia, že to *lingua hungaricalis*; pri weztnemut (veszett Német), že to mluva jeho, jakoby *non hungaricalis:* kumanská.

h) Na slovanskosť Uhrov Arpádovcov poukazuje i slovanskosť cirkve, ku ktorej sa priznávali. Nepochybujem o tom, že už s Arpádom prišli do Uhorska nielen mahomedanskí, ale i kresťanskí Bulhari, ktorých už nad čiernym morom bol sv. Cyrill apoštolom [2]). Že veľká časť Uhrov spojená bola s bulharsko-slovanskou cirkvou, dôkazom toho je nielen to, že ochridský metropolita považoval jich za svojich, že Sriem, ba i Ostrihom so svojím pravoslavným biskupom počítal sa medzi biskupie patriarchátu carihradského, ale i to, že grécko-slovanské kláštory tiahly sa z Bulharska do Sriemska a odtiaľ vedľa Tisy pod a za Karpaty. Ústavom pre vychovanie mníchov bol bezpochyby kláštor sv. Demetria. Že v tomto kláštore spomínajú sa Uhri, Gréci a Slovania, to nepoukazuje na rozličnosť národností, ale len na rozličnosť krajiny, z ktorej pochádzali: Uhri boli Slovania z Uhier, Gréci boli Slovania z Bulharska, Sclavi ale Slovania i z Uhorska i z Horvatska [3]). V tomto smysle spomínajú sa i Slovania na území biskupie kološskej.

---

[1]) Abstammung der Rumänen. J. L. Píč. Leipzig, 1880. S. 216. Die ungarischen Ruthenen. H. J. Bidermann. Innsbruck. 1867. S. 82, n. 2.

[2]) Srov. str. 4. n. 5. V ohľade tomto významné sú slová sv. Štefana o Grékoch a Latinoch v Uhorsku. Sv. Method a Uhorsko, str. 9.

[3]) Abstammung der Rumänen. J. L. Píč. Leipzig, 1880. S. 206. atď. Slovenský Letopis. IV., 265. Sv. Method a Uhorsko. Str. 11. Srov. odstavec IV., str. 24, not. 5.

Je pravda, že niektorí Maďari doteraz sú veriacimi slovanskej cirkve, sú to však potomkovia tých prvších Kumánov, ktorí poznenáhla osadzovali sa medzi slovanskými Uhrami, prijímajúce od týchto časom i kresťanstvo obradu slovanského. Pozdejší Kumáni, ktorí znali len olupovať slovanské kláštory, pod vlivom latinskej hierarchie nepristúpili viac k slovanskej, ale k latinskej cirkvi.

i) Ruský učenec Danilevskyj meno Lebedie, kde čierni Uhri za niektorý čas bývali medzi Ingulom a Ingulcom, odvozuje od byliny lebeda *(atriplex)*, jakoby púšť, kde rastie lebeda: Lebedja, Lebedová. Jakokoľvek táto etymologia lichotí slovanskému uchu a pripomína tiež slovanskosť čiernych Uhrov, áno prijatnou je i samému maďarskému recensentovi[1]): ja dôkazu tomuto neprikladám váhu, poneváč cisár Konstantin zretelne odvodzuje meno toho územia od osobného vlastnieho mena Lebediáša[2]). Však ale i v tomto páde Lebedia, Lebedja, Lebedie atď. i jako meno (Lebedá-š alebo Levedáš) i jako zem Lebedová je výraz slovanský[3]), a tak podobne označuje slovanskosť Lebediáša a jeho čiernych Uhrov.

k) I samé meno Wengri, ktorým Poliaci a Rusi označujú Uhrov Arpádových, poukazuje na slovanskosť jejich. Poliaci hornie Potisie čili Bulgariu, Bugoriu (BYГOP) nad Tisou[4]), s nimi súsediacu, dľa svojeho nosovkovania pomenovali W**e**ngriou, W**e**ngoriou, jako r**u**ku r**e**nkou. Nepochybujem, že len v slovanskosti Poliakov a nekdajší Uhrov má koreň i to známe:

„Poliak Wenger dva bratranki,
jak do szablje tak do skłanki.“

Rusi prevzali to meno od Poliakov, ačkoľvek Nestor neznal Wengrov, ale Ugrov, Ugorov.

Z toho už, čo sme uvážili, dá sa vysvetliť, že uhorské Slovansko[5]) skrze prisťahovanie sa Arpáda a jeho zástupov neutratilo svoju slovanskosť, a tak Helmold, ktorý poznal Uhorsko, mohol o ňom vydať to svedoctvo, že sa ono počítalo k Slovansku, poneváč

---

[1]) Századok. 1884 évi VI. füz. 534. l.

[2]) Konst. Porph. cap. 38.

[3]) Jako: Ugria, Ugoria, Ugorie atď. zem Ugorov.

[4]) Metales possessionis Korotník in Com. Scepusiensi... usque ad unam viam qua itur versus Hungariam. Fejér: Cod. Dipl. VII; 3, 280. an. 1341. Der nationale Kampf. J. L. Píč. Leipzig, 1882. S. 214.

[5]) Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 495.

sa od tohoto nerôznilo ani mluvou, ani povahou [1]). Slovanská tvárnosť Uhorska zmenila sa až skrze Kumánov.

VII.

Anonymus Belae regis notarius, predstavujúc nám ethnografiu Uhorska, píše, že na východnom brehu Tisy, vedľa rieky Couroug, medzi Bulharmi a Kozarmi, bývali Siculi, pozostatky Atilovcov, a spáchali zradu na kniežati Menomorotovi, spojiace sa s Usubuu a v prvom rade vojska jeho bojujúce proti Menumorotovi [2]). Je to bezpochyby tá istá zpráva, ktorú podal Simon de Keza o Zakuloch. Títo — vraj — boli pozostatkami Hunov, a keď títo druhýkrát tiahli do Uhorska, pri ruských hraniciach spojili sa s nimi a spolu s nimi lúpili Uhorsko; nedostali však pozemky *na rovinách Uhorska*, ale medzi Vlachami na pomedzných horách [3]), čo strážcovia hraníc [4]). Z posledných slov je patrné, že sa tuná rozumia Sikulovia, bývajúci v Sedmohradsku na juhovýchodnom ramene Karpátov: ostatok svrchupodanej zprávy o nich ale je len výplod nevedomosti oboch tých kronikárov. Sikulovia (Székelyek) terajší ovšem sú mluvy maďarskej čili kumánskej, a teda Kumáni: ale odkedy?

Jak pomýlený už bol dejepis Uhorska v tej dobe, čo písal Simon de Keza (o. r. 1290.)! On neznal iné prisťahovanie sa Kumánov do Uhorska, leda to, ktoré sa stalo r. 1238, a ktoré on i zreteľne prvým prisťahovaním sa nazýva [5]). Z tejto blúdnej studnice čerpal i anonymus Belae regis notarius, a tak naši domáci kronikári pokladali predošlých Kumánov (od r. 1090. do 1238.) chybne (z nevedomosti alebo lsti) za Arpádových Maďarov. K poznaniu dejín Uhorska teda je nevyhnutelne potrebné dôkladne podať dejepis Kumánov.

---

[1]) Sv. Method a Uhorsko, str. 10.

[2]) Srov. str. 15.

[3]) Isti enim Zaculi Hunorum sunt residui, qui dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverunt remeasse, redeuntibus in Rutheniae finibus occurrerunt, insimulque Pannonia conquestata partem in ea sunt adepti; non tamen in plano Pannoniae, sed cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt.

[4]) Siculi neboli dákym národom sikulským, sakulátskym atď., ale len dýkou (lat. sica) ozbrojení strážcovia hraníc. Podobní strážcovia boli aj inde po Uhorsku. Siculi de Vagh. Fejér: Cod. Dip. IV; 3. 548. ultra Tyrnaviam. VI; 1; 159. an. 1291.

[5]) Slovenský Letopis. III, 103.

Spomenuli sme už, že sv. Vladislav mužne odrážal Kumánov, ktorí r. 1086. od východo-juhu a r. 1090. od severo-východu dorážali na Uhorsko. Možno, ale nie jisto, že už vtedy niektorí Kumáni poddali sa, a zostali nad Sámošom čo strážcovia hraníc *(siculi)* proti Rusku; a v tomto smysle dalo by sa do súzvuku uviesť svrchupodané podanie o nich. Keď totižto odbojný Almus pritiahol s Kumánmi proti kr. Kolomanovi, k nim pripojili sa i oni strážcovia *(siculi)*. — Kráľ Koloman, poznav bojovnosť Kumánov (ináč Polovcov, Palóczok), jako v Rusku tak i v Uhorsku, najal jich proti Horvatom a Dalmatom, a podržal v krajine[1]). Tak otvorená bola brána, cez ktorú Kumáni potom ustavične vláčili sa do Uhorska, tak že z roka na rok viac a viac zatemňovali slovanskosť Uhorska. Pocítili to najviac vysilení a ztenčení Arpádovi Bulharo-Uhri, na ktorých hordy kumánske zaľahly, tak že časom vyhynuli, a meno Polovcov prenesené bolo na Uhrov Arpádových. Posledniu zprávu o nich nachodíme v dekrete, ktorým r. 1232. vyslovené bolo interdictum nad Uhorskom[2]).

Aby sme však mali lepší prehľad dejín maďarských Kumánov, musíme si jich rozdeliť na územie uhorské a sedmohradské.

A) Kumáni uhorskí.

Kumáni, tisnutí Tatarmi, hľadali si novú vlasť. Jedna časť pod Almusom privedená bola pres Karpaty do Uhorska, druhá uderila za Dunaj do Bulharska, ale odtiaľ r. 1123. vypudená utiekala sa k uhorskému kráľovi, Štefanovi II., ktorý jich i prijal[3]); zaiste v tej nádeji, že jich, čo na cisára gréckeho pre vypudenie z Bulharska nahnevaných, vo vojne proti tomuže cisárovi dobre upotrebí. Od tej doby vláčil sa jeden zástup kumánsky za druhým do Uhorska, kde mali zlatú svobodu i pre svoje mahomedánske (magarské) náboženstvo, i pre svôj živôt kočovný[4]). Pamätná je výpoveď, ktorú dejepis klade do úst kráľa Štefana II., keď o vraždách a roztržkách, medzi Uhrami a Polovcami (Kumánmi) vzniklých sa vyslovil, že za jednoho Polovca dá obesiť desať Uhrov.

---

[1]) Srov. str. 18.

[2]) Sarracenos, sive sint Ungari, sive Bulgari. Theiner: Monum. Hungar. I, 107. Terajší, sem i tam po Uhorsku roztratení Bulhari prisťahovali sa až v minulom storočí.

[3]) Mal o tom podanie i Anonymus Belae regis notarius, ale ho podal v nepravom rúchu. Slovenský Letopis II, 9. a 24.

[4]) Nestor ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 568.

Že už vtedy musel byť náramný počet Kumánov v Uhorsku, poznať z toho velikého počtu Mahomedánov čili Magarov [1]), ktorí vtedy zaplavili Uhorsko. Pod nimi nemožno mysleť na tých mahomedánskych Bulharov, ktorí vtedy obmedzení boli už len na 30 dedín [2]), ale na Kumánov; lebo nielen že vo vojne proti cisárovi gréckemu, Manuelovi (1151—1154.), tvorili značnú časť vojska uhorského [3]), ale r. 1157. poslano bolo jich 500 i na pomoc cisárovi neméckému, Fridrikovi, proti Milánčanom [4]).

Panovanie Mahomedánov tak zmohútnelo a stalo sa obtížnym, že konečne domorodí Uhri r. 1222. prinútili kráľa k vydaniu „zlatej bully," v ktorej aspoň to zaslúbil, že nad mincou, soľou a berňou nebudú ustavovaní Mahomedáni a židia. Avšak „zlatá bulla" zostala len na papieri; stalo sa málo alebo nič, tak že pápež ešte i potom v listoch svojích bolestne si sťažuje, že v Uhorsku už i mnohí kresťania pristupujú k mahomedánstvu, majúcemu veliké predpráva v Uhorsku [5]). Zlo sa stalo tým väčšie, keď noví Kumáni, Tatarmi porazení, hlásili sa z Bukoviny do Uhorska, sľubujúce prijať i kresťanstvo [6]). Kráľ Bela osadil jich na Potisie, kde niekdy Svatoplukom osadení boli čierny Uhri Arpádovi, a lichotil jim až príliš, tak že keď poddunajskí Bulhari a Tatari ohrožovali Uhorsko, v Uhroch nebolo chuti do zbrane k obrane karpatského juhu proti Bulharom, a karpatského severo-východu proti Tatarom [7]). Vtedy bol dobrý Slovák, aby bránil [8]), a Horvát, aby prijal utekajúceho

---

[1]) Sv. Method a Uhorsko, str. 7. Slovenský Letopis. I, 106; 109.

[2]) Slovenský Letopis. I, 107.

[3]) Daniel, episcopus Pragensis, in legationem ad regem Ungariae Deucam (Geusam) dirigitur... impetratis videlicet quingentis Sarracenis. Prameny dejín českých II, 425. an. 1157.

[4]) V liste pápeža r. 1223. čo svedkovia vyrovnania medzi Rehorom, synom Calada, a prépoštom orodským spomínajú sa Nicolaus et Othes, comites et Ismaelitae. Theiner: Mon. Hung. I, 37.

[5]) Theiner: Mon. Hung. I. an. 1231, 1233, 1234. Fejér: Cod. Dip. III; 2, 153. an. 1229.

[6]) Fejér: Cod. Dipl. IV; 1, 90. an. 1237.

[7]) Bela.. Cum Bulgarorum temeritas Banatum de Zeurino hostiliter devastassent, et plerique de Baronibus nostris defensionem ipsius Banatus nollent assumere, per nos etiam diligenter requisiti. Fejér: Cod. Dipl. IV; 3. p. 196. Postmodum etiam, cum ab ipso proelio redeuntes per Teutoniam (?) cum paucis transitum faceremus, nostrorum auxilio pene penitus destituti, ac per Ducem Austriae via nobis libera foret preclusa. Ib IV; 1; 288. an. 1243.

[8]) Fideles nostri cives castri Nitriensis.. castrum Nitriense studuerunt

krála pod prístrešie slovanského pohostinstva. Umiernením nešťastia bola nenadála smrť tatarského vele-khána, ktorá v marci r. 1243. odvolala zástupy tatarské z Uhorska. To územie od Karpatov k Pešti, kde najviac boly sa usalašily niekdy zástupy Arpádove, bolo vykynožené. Polovci mali z toho len výhodu, lebo obdržali rozličné opustené majetky, vláčili sa po uhorských a stredno-pannonských nížinách, a dožili sa takového vlivu, že kráľ Bela za politicky potrebné držal, oženiť syna svojeho s Polovčankou. Znali aj využitkovať svoju „svobodu;" čo neobdržali z ruky kráľa, to brali rukou násilnou [1]). Po smrti kráľa Bely staly sa pomery krajinské ešte horšími. Jestli Štefan k vôli manželke kumánskej štedrým, jeho syn Vladislav k vôli kumánskej matke svojej až príliš lichotivým bol ku Kumánom, tak že mu dejepis prikladá i priezvisko „kumánskeho." Poneváč pritom i mahomedánstvo Kumánov ohrožovalo cirkev kresťanskú v Uhorsku, pápežovia pozdvihli hlas i v záujme cirkve katolíckej, tak že konečne kráľ Vladislav zo strachu pred vyobcovaním z cirkve svolal biskupov a magnátov, jako i zástupcov kumánskych k porade, aby mahomedánskych kočovných Kumánov naučil poriadku a ľudskosti. Výsledok bol, že plnomocníci Kumánov slúbili, že stanú sa kresťanmi a — vynímajúc holenie brady, strihanie vlasov a kroj — príjmu obyčaje kresťanské; že opustia kočovný život a budú bývať v stavaných domoch, a to na tom území, ktoré jim za kráľa Belu IV. vykázané bolo medzi Dunajom a Tisou, a nad Krížom, Marušou a Temešom [2]). Pomery však sa nezlepšily; lebo ani odmedzenie Kumánov na spomenuté územie ani pokresťanenie jejich sa neuskutočnilo, áno Kumáni zbúrili sa, vraždili, ba

---

adeo cura pervigili custodire, ut nedum ipsis, sed multis aliis terrae nostrae habitatoribus et incolis, in castrum ipsum fugientibus sui corporis ob tutelam, Tartarorum insultus inferre potuit quicquam mali; nobisque ad maritima regni nostri fugientibus ante faciem Tartarorum, armatos homines ex se ipsis praebuerunt. Fejér: Cod. Dipl. IV; 2; 455. an. 1258. Srov. moje „Dejiny kráľovstva uhorského," I, str. 176 atď.

[1]) Saepe dicti procuratores Cumanorum .. abdicaverunt omnia monasteria, ecclesias et possessiones monasteriorum ecclesiarum et omnium nobilium ac caeterorum Christianorum, quae et quas hactenus iniuste et minus debite occuparunt. Theiner: Mon. Hung. I, 339.

[2]) Quod cum anno 1279 .. cum universis Prelatis Ecclesiarum, Baronibus, Nobilibus regni nostri et Cumanis omnibus congregationem generalem fecissemus celebrari. Cod. Dipl. Arp. cont. IV, 176. Habita deliberatione diligenti cum nobilibus et Cumanis ac aliis omnibus incolis regni nostri. Ib. p. 181.

i samého kráľa o korunu pripraviť chceli [1]). Odboj jejich síce bol potlačený: ale r. 1285. s pomocou Tatarov obnovený [2]). Mor, hlad a meč síce porazil opäť Tatarov a Kumánov: avšak mnohí Tatari zostali v Uhorsku [3]). Vladislav dosť skoro zabudol na vlastizradu Kumánov, áno hýril s nimi ešte viac, nežli predtým. Konečne Kumáni v tej nádeji, že po bezdetnom Vladislavovi svojeho človeka, Arbusa, učinia kráľom uhorským, 10. júla r. 1290. Vladislava zavraždili. Nad hrobom jeho poletovala tá povesť, že bol nielen mluvou, ale i náboženstvom Kumán [4]). Po ňom Uhorsko, skrze zovňútorných nepriateľov a vňútorných votrelcov ubiedené [5]), upadlo v rozklad a korisť oligarchov [6]), tak že až po smrti Matúša Trenčanského (1. mája 1321.) opäť spojeno bolo v jedno. V tejto dobe

---

[1]) Quando cum Cumanis notoriis infidelibus regni nostri expeditionem habuissemus in Hoot; qui non solum regnum nostrum sibi subjugare, verum etiam coronam nostram Regiam subripere conabantur. Fejér: Cod. Dipl V; 3; 124. an. 1282.

[2]) Ladislaus.. quod.. Paschasius Episcopus Nitriensis.. ad filium Rudolphi Imperatoris, Ducem Austriae, per nos missus... quum ad nostram Curiam remearet, per Comanos hostes et inimicos capitales.. captus et bonis omnibus.. spoliatus, et quod plus, denudatus et eorum vinculis enormiter alligatus.. quinque fratribus eius ac aliis suis consanguineis et familiaribus, numero circiter decem et octo personis, inhumaniter et miserrime interemptis. Fejér: Cod. Dipl. V; 3; 417. an. 1288.

[3]) Stero in Annal. ad an. 1285. Katona: Hist. VII, 906.

[4]) Latizlaus Rex Ungarie, nuper, ut dicitur, sublatus de medio, vesanis adherens consiliis et a catholice fidei recta semita gressibus ruinosis exorbitans.. se in divine maiestatis contemptum et totius Christianitatis opprobrium cum Tartaris, Sarracenis, Neugeriis et paganis conversationis dampnate commercio confoederationem duxerat ineundam, nefaria vivendi specialiter cum eisdem Neugeriis (= Cumanis!) norma sumpta... solerter indagare procures.. utrum prefatus Rex, dum adhuc viveret, ad cor reversus, mortis sue tempore fidem teneret catholicam.. Procures etiam certitudinem habere plenariam, utrum Rex ipse decesserit tamquam catholicus Christianus, non hereticus, nec scismaticus. Theiner: Mon. Hung. I, 371. ad an. 1291.

[5]) Regnum tam nobile, tam praeclarum, et in spiritualibus et in temporalibus est collapsum, et quasi datum in praedam, et per Cumanorum, Tartarorum, Scismaticorum et paganorum hostiles incursus ad nichilum est deductum. Bonifacius R. P Wenceslao, regi Bohemiae. Theiner: Mon. Hung. I, 387.

[6]) Der nationale Kampf. J. L. Píč. Leipzig, 1882. S. 101 etc. Srov. moje Dejiny kráľovstva uhorského. I, 252. II, 11.

najväčšiu službu kráľom uhorským preukázali Horváti a Kumáni, tak že pri zabudnutí na Uhrov Arpádových stotožnení boli s Uhrami, dostali tiež meno Jazyges alebo Philistaei, Hajdones atď., tak že meno Polovcov (Palóczok) zostalo len na horňom, meno ale Kumánov na dolňom Potisí, z tejto (Cumania minor) a z tamtej strany (Cumania major) rieky Tisy.

Kumáni na dolňom Potisí ešte dlho podržali mohamedánsky ráz svojich predkov, tak že ešte r. 1348. Klement nakladá provincialovi františkánskemu, aby poslal missionárov ku Kumánom a iným neveriacim v Uhorsku [1]; áno ešte r. 1400. Ján XXIII. prikazuje biskupovi Placetinskému, aby medzi Kumánami, Filisteami a Tatarmi vo a okolo Uhorska sriadil fary pre týchže nových kresťanov [2].

Najväčšiu pozornosť neslovanským národom vôbec a Kumánom zvláštne venoval (cisára Karola IV. nehodný syn) kráľ Sigmund, ktorý chtiac oslabiť husitstvom národne prebudené Slovanstvo, nielen Nemcov obdaril veľkými mestskými výsadami, ale zvláštne Kumánom potvrdil a rozmnožil drievne privilegia [3], ba i reč jejich sebe osvojil; áno i samým surovým a kočovným Cigáňom nemalé udelil privilegia. Kumáni stali sa rovní zemanom, ba v niektorom ohľade požívali ešte i väčšej svobody [4], čo až do r. 1848. mnoho znamenalo.

Je pravda, že Kumáni (Jazyges, Philistaei, Hajdones atď.) po scentralisovaní kráľovstva uhorského hneď sa nevyšvihli do tej výšky, v ktorej boli za Štefana II. (1114—1131) a Vladislava „kumánskeho“ (1272—1290), ale sa to dosť skoro stalo skrze kalvinismus. V katolíctve ešte nie dosť zakorenení, zášťou proti desiatkom biskupským a proti Nemcom vedení, jako i duchom reformátorov za novoty náboženské nadšení, chopili sa zásad kalvinských, utvorili si zvláštne reformátske náboženstvo, pomenujúce ho „maďarskou vierou.“ Stať sa kalvínom, znamenalo spolu stať sa i Kumánom čili Maďarom.

Na konci XV. a na začiatku XVI. storočia prebudené československé povedomie národnie hlboko zasiahlo do Uhorska, tak že jazyk český znel nielen v kapli a v kancellarii kráľovského hradu, ale i na samom sneme uhorskom; kdežto maďarská mluva bola

---

1) Theiner: Mon. Hung. I, 764. Srov. moje Dejiny kráľovstva uhorského. II, 391.
2) Fejér: Cod. Dip. X; 5, 76.
3) Slovník Naučný. IV, 1056.
4) Krajner: Staatsverfassung Ungarns. Wien, 1872. S. 511. J. L. Píč: Der nationale Kampf. S. 217. n. 64.

ešte v opovržení [1]). Veru, veru je to podivné, že od kráľov uhorských až do XIX. storetia nemáme písomnej pamiatky maďarskej, kdežto máme početné jejich kyrillské, glagolské a české listiny. — Po moháčskej katastrofe stal sa obrat. Zápoľský, ktorý si nekdy tiež dopisúval česky, aby si získal Kumánov a zvlášte kalvínov, agitoval proti Ferdinandovi tým, že chce potlačiť i „maďarskú vieru“ i maďarskú mluvu, tak že Ferdinand núteným sa cítil, patentom r. 1527. a 1531. ubezpečovať kalvínov, že nechce potlačiť maďarčinu. Odpor proti Habsburgom obnovoval sa i po smrti Ferdinandovej, tak že vojny XVI. a XVII. storočia proti nim možno pomenovať i vojnami maďarstva proti Nemcom a Slovákom, kalvínstva proti katolicismu a luteránstvu; každé jeho víťazstvo bolo víťazstvo kalvinismu a maďarismu. Kto sa nestal kalvínom, stal sa aspoň Maďarom, poneváč maďarismus bol odznakom spolu tých, ktorí horlili „za svobodu.“ Tak sa stalo, že potom Kumáni (Maďari) považovali seba samých za opravdových synov Uhorska a stotožňovali seba s Uhrami. Toto stotožňovanie a s ním i maďarčenie dostalo sa i do školy a lžidejepisu, do snemu a zákonníka, áno i do domov šľachty.

Víťazstvo katolicismu a Habsburgov síce zastavilo prúd maďarismu, ale len na čas. Cisár Jozef druhý, odstrčiv mrtvú latinu, na jej miesto posadil nemčinu: natískanie nemčiny však zapríčinilo odpor, zvláštne zo strany kalvínov maďarských, a po smrti cisára Josefa II. otázku maďarčiny nielen pretriasali vo svojich kruhoch, ale vniesli i do snemu. I samá prvá idea „maďarskej akademie“ utvorila sa v hlave kalvína.

Od r. 1791., v ktorom vymohli maďarčine kathedru universitskú, za Františka I. zápal maďarismu bol na uzde držaný, ale potom pod protekciou Budína a Viedne zmáhal sa proti Slovanstvu obrovsky a aggressivne. Márnomyslná šľachta, vyššia a nižšia, ktorá sa kloní ta, kde je lesk a pánovitosť nad obecným ľudom, zasvätila sa ideám maďarstva a s vysokým hrebeňom vydávala a vydáva sa za Maďara, ačkoľvek v nej nielen slovenská, ruská a rumunská, ale i česká, horvátska a nemecká krev koluje. Tak sa z Kumánstva vyvinul Magyarország.

---

[1]) Abstammung der Rumänen. J. L. Píč, Leipzig, 1880. S. 134. n. 5. Slovesnosť r. 1864. Str. 439. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 490.

Že nie Arpádoví Uhri, ale Tatároví a Kuthenoví Polovci a Kumáni sú otcami Maďarov [1]), ktorým dľa krve a nie dľa odrodilstva to meno prislúcha, je patrno už z behu tuná podaných udalostí dejepisných, a potvrdím to ešte nasledujúcimi dôkladmi:

a) žiadne staršie žriedla neznajú Magyarov, ale Ugorov Arpádových; meno Maďarov povstalo len vtedy, keď Kumáni prišli do Uhorska čo Mahomedáni (= Magari). Mluva jejich bola mluvou Magarov, mluvou magarskou; zem, kde bývali, zemou Magarov, zemou magarskou, Magar-Országom.

b) Všetky staré žriedla zretelne rozoznávajú Uhrov a Kumánov, jako národy od seba rozdielne; áno zreteľne nazývajú Kumánov čo Neuhrov *(Neugeri)*. Je pravda, že duchom maďarstva predpojatí a pomýlení dejezpytcovia dolu hlavou hore hlavou obracajú to slovo *Neuger*, aby z neho odstrčili Ne-Uhra a vystrúhali buď Neu-Unger alebo Neo-Ungarus: ale nepamätajú, že tí pápežovia, ktorí kráľovi Vladislavovi *kumánskemu* činia výčitky z prílišného obcovania s Kumánmi, menujú len Tatarov a Neugrov, tak že pod Neugrami (Ne-Uher) nemožno nerozumeť Kumánov; tým viac, že v liste svojom zvláštne vyzdvihujú pri ňom nasledovanie spôsobov neugerských, pre ktoré kumánskym bol nazvaný [2]); a pápež Bonifác na miesto Tatarov a Neugrov zreteľne klade Tatarov a Kumánov.

c) Staršie dejepisy spomínajú kumánsku mluvu čo od uhorskej arpádovskej odchodnú [2]), a cestovatelia XIII. storočia išli hľadať k Volge ľudí uhorskej arpádovskej (Ungaros), nie ale kumánskej mluvy (Cumanos): teda maďarská mluva Kumánov s mluvou uhorskou nebola totožná [4]).

d) Tam, kde niekdy Arpád so svojími čiernymi Uhrami, s ľuďmi to uhorskej (bulharskej a kozarskej) mluvy, sa bol rozložil, nachodíme pozdejšie sa prisťahovavších Polovcov = Kumánov a jejich súkmenovcov (Jazyges, Philistaei, Hajdones, Bessermini), ľudí to mluvy maďarskej: kto už bude tvrdiť, že táto mluva nomadov, sťahovavších sa od počiatku XII. storočia, je mluvou tých nomadov, ktorých priviedol Arpád v IX. storočí do Uhorska?

e) Helmold prvú knihu svojeho dejepisu písal z naloženia svojeho biskupa Gerolda († 1163), a o Uhorsku hneď na začiatku

---

[1]) Srov. list P. Šafárika. Slovenský Letopis. IV, 129. list 3.
[2]) Srov. str. 37, n. 3.
[3]) Srov. str. 40, i).
[4]) Srov. str. 42, n. 4.

napísal, že ani povahou, ani mluvou neliší sa od Slovanska: teda Uhorsko ešte ani príchodom prvých Kumánov pod Kolomanom a Štefanom II. († 1131) neutratilo povesť slovanskej krajiny; utratilo tú povesť až vtedy, keď Kumáni pod Belom IV. sa rozmnožili a pod Vladislavom III. dostali sa na površie v Uhorsku.

f) Maďari prebývajú z tejto strany Dunaja hlavne tam, kde meč Tatarov a potom Turkov vyhubil obyvateľstvo a to zvláštne oné obyvateľstvo (bulharsko-kozarské), ktoré sa bolo tam v IX. storočí osadilo s Arpádom: teda Kumáni po XI. storočí osadili sa na hroboch potomkov Arpádovských.

g) Kumáni (Palóczok, Kúnok, Jazyges, Philistaei, Hajdones, Besörmények) hovoria mluvu maďarskú: mluvili ju alebo nemluvili jejich otcovia, prv nežli sa v XII. a XIII. storočí prisťahovali do Uhorska? Jestli mluvili: teda terajší Maďari sú potomkami prisťahovalcov XII. a XIII., nie ale potomkami ľudu Arpádového, prisťahovavšieho sa v IX. storočí. — Jestli otcovia terajších (dľa krve, nie dľa odrodilstva) Maďarov nehovorili mluvu maďarskú: teda odstúpili od (nemaďarskej) mluvy otcov svojich a zamenili ju za inú (maďarskú?). Kdeže je, prosím, svedectvo historické o tom, že nemaďarskí Kumáni pomaďarčili sa? Najšli sa ovšem, ktorí jakýsi „Otčenáš“ pokladali za pozostatok zaniklej (pôvodnej nemaďarskej) mluvy kumánskej, avšak dr. Rössler vo svojich „Rumänische Studien“ uviedol ten „Otčenáš“ doslovne a poukázal na to, že je to vlastne turecký a nie dáky pra-kumánsky „Otčenáš.“ Ani niet medzi maďarskými spisovateľmi človeka, ktorý by tvrdil, že Kumáni neboli vždycky mluvy maďarskej; lebo nielen že nenie historického svedoctva o tom, ale Kumáni ani neboli v takých okolnosťach, žeby boli bývalí buď ohrožení vo svojej národnosti (keď bydlili kompaktne), alebo žeby boli nútení bývali k zameneniu svojej národnosti (keď privilegia zaručily jim národniu autonomiu); áno na sneme r. 1279. sľúbili len prijatie kresťanstva, vyhradili si ale podržanie svojich národných obyčajov, teda tým viac mluvy národnej.

h) Tá zášť, ktorú mali domorodí Uhri proti Kumánom za doby Štefana II. a za doby Vladislava III. i proti nemu samému, nepoukazuje na totožnosť národnosti kumánskej (magarskej) a uhorskej.

i) Roger opisujúc zbúru proti Kumánom pred príchodom Tatarov, podotýka, že preto proti nim reptali, poneváč jich považovali za špehúnov tatarských, k tomu prišlých, aby sa naučili mluvu Uhrov a tak potom stali sa vodičmi Tatarov. Reptanie bolo ovšem osočovanie (?) Kumánov, ktorí r. 1237. Tatarmi porazení a z Mol-

davie vyhnaní, hľadali útočište v Uhorsku: ale predsa závažný je ten spôsob reptania, lebo z neho nasleduje toto dilemma: Kumáni buď boli s Uhrami tymi jednej mluvy alebo nie? Jestli jednej mluvy: nemali sa čo učiť mluve Uhrov. Jestli boli rôznej mluvy: teda maďarská mluva Kumánov nebola mluvou Uhrov.

k) Keď sa osadzovali Nemci buď v Sedmohradsku alebo v Uhorsku, obdarení boli privilegiami, ktoré by ochránily jejich práva a národnosť [1]; podobné privilegia neudelovaly sa domorodým ani čiernym Uhrom (Bulharom a Kozarom), ani bielym Uhrom (Slovákom): teda Kumáni z r. 1238. podobne obdržali oné príliśné privilegia, aby národnosť svoju proti domorodým Uhrom ubrániť mohli, a tak jejich maďarská mluva nebola jedna s mluvou domorodých Uhrov.

l) Dejezpytcovia (?) obyčajne zapomínajú na predošlých Kumánov, ktorí sa boli pred r. 1238. sťahúvali, i na tých, ktorí s Tatarmi vlúdili sa do Uhorska [2], jakoby chceli znížiť Kumánov na malý počet, žeby z toho nenasledoval onen vliv jejich, ktorý časom pokumánčil čili pomaďarčil tvárnosť slovanského Uhorska. Počeť Kumánov bol veliký, lebo dejepisné žriedla nielen pripomínajú jich na Potisí a na rozličných miestach krajiny [3], ale i prikladajú jim počeť nesčíselný [4].

---

[1]) Ladislaus.. ut terram.. in eadem villa Thomasi sub libertate eiusdem ville ac provincie et Sclavorum hactenus habuerunt, liceret eisdem ex munificentia regalis culminis habere liberam et exemtam ab omni exactione et consuetudine Sclauorum. Fejér: Cod. Dip. V; 2, 433. an. 1278.

[2]) Procedentes de Polonia fines Theutoniae (?) attigerunt; deinde declinantes in Moraviam, et illam bonam terram vastantes, alii exercitui venienti per Hungariam occurrerunt. Tartari multi, sunt cum eorum exercitu pessimi Christiani et Comani. Fejér: Cod. Dipl. IV; 1, 213. ad an. 1241. Fontes Rer. Boh. III. 565. an. 1253.

[3]) Srov. odstavec III, str. 18. Coas, terra Cumanorum caduca in Com. Zabolch, Fejér: Cod. Dip. VI; 2, 26. an. 1296. Tam ipsi episcopatui (Agriensi) proprie, quam coronae nostrae subjectorum, uti Jazygum et Cumanorum nostrorum. Mon. H. h. Scr. VI, 345. an. 1564. V listinách, ktorými vyrovnávajú sa trenice medzi kráľom Belom IV. a jeho synami, Štefanom a Belom, jako i Annou, kňažnou Haliča, Bosny a Mačvy, sľubujú si vzájomne, že nebude jeden od druhého odludzovať Kumánov. Theiner: Mon. Hung. Hist. I, 276 — 287. an. 1266.

[4]) Multitudo Cumanorum de finibus Ungariae prorumpens. Cont. Cosmas ad an. 1252. Cum maximo exercitu Ungarorum et Gumanorum. Ann. Salisb. ad an. 1252. (Stephanus) exercitum infidelium, inhumanorum scilicet hominum Comanorum, producens. Cont. Cos-

Kumáni nielen numerickým počtom, ale i svojím privilegovaným postavením, ktorým až príliš štedre obdarúvaní boli na ujmu domorodcov slovanských, neboli v tom položení, aby boli chceli, alebo aby boli mohli byť nútenými zriecť sa svojej národnosti; oni zostali pri svojej národnosti kumánskej a zostávajú pri nej doteraz, totižto pri národnosti magarskej.

B) Kumáni sedmohradskí.

Maďarskí dejepisci v otázke Sedmohradska veľmi gordicky, vlastne advokátsko-politicky, nie ale kriticko-historicky jednajú. Dľa jejich rozumu Sedmohradsko opanoval Arpádov Tuhutum, sriadil v ňom maďarské kniežatstvo, ktoré sv. Štefan podriadil uhorskej korune. Takové „Dejiny Sedmohradska" naplnily vedu (?) historickú, i mimo Uhorska [1]), poneváč sa učencom (?) ťaží brať jich pod kritiku. V novšom čase však dr. Rössler a zvláštne Píč značne otriasli vieru na takové „Dejiny Sedmohradska," a tým spolu povzbudili mňa k hľadaniu ďalšieho svetla k objasneniu dejín Sedmohradska. Šťastný je — jak sa skromne domnievam — nález toho, že Anonymus Belae regis notarius dobu a deje kr. Kolomana a jeho brata Almusa z XII. stoletia preniesol do IX. stoletia [2]), usnadňuje mi náramne cestu tiež do dejepisu Sedmohradska a som tej nádeje, že nájdem i nasledovníkov i zdokonávateľov mojich náhľadov.

Dľa mojich náhľadov, pôvodní obyvatelia Sedmohradska boli Slovania, medzi ktorých potom vtisli sa Vlaši (Gallovia), praotcovia terajších Románov [3]). Rimania a Gothovia boli len dočasní opanovatelia Sedmohradska; prišli a odišli: Slovania a Gallovia (Romani) však zostali tam, jako v domovine. Tak jich nachádza i Nestor v tej dobe, v ktorej Arpád s čiernymi Uhrami položil sa na Potisí [4]). Je pravda, že Nestor vo svojej stručnej zpráve hovorí o podrobení

---

mas ad an. 1260. Rudolphus.. circa aquam, que vocatur Morawa, ubi in vicino aqua Tya alias Dyge coniungitur ipsi Morawae, ducens in Comitatu suo Ungaros et Comanos. Fontes Rer. Boh. III, 316. an. 1278. Innumeram multitudinem inhumanorum hominum Cumanorum, Vugarorum et diversorum Sclauorum Siculorum et Vualaorum, Vezzerminorum et Ysmahelitarum. Ib. p. 569. an. 1260. Fejér: Cod. IV; 2, 179. an. 1253.

[1]) Slovník Naučný. VIII, 205.

[2]) Srovnaj odstavec II., str. 11 atď.

[3]) Slovenský Letopis. V, str. 180.

[4]) Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, str. 558.

Vlachov a Slovanov skrze čiernych Uhrov: avšak do niekoľko slov spojuje on s dobou Arpádovou (r. 893.) i dobu svoju († 1116.), v ktorej čierni Uhri (Bulhari a Kozari) skutočne na horňom Zátisí (na čas) podrobili si Vlachov a Slovanov. Dľa ethnografie, ktorú nám podal Anonymus Belae regis notarius, v Sedmohradsku na začiatku XII. stoletia boli a zostali len Vlaši a Slovania [1]), teda zpráva jeho o dákom Tuhutumovi je naničhodná bájka. Je pravda, že sv. Štefan r. 1002. uderil na čierne Uhorsko, a zajav vojevodu Julu, pripojil ho k Pannonii: ale tuná pod čiernym Uhorskom rozumie sa to potiské územie, ktoré Anonymus Belae regis notarius pripisuje Salanovi, nie ale hornie Potisie a Sedmohradsko, kniežatstvá to Marota a Glada, na ktoré sv. Štefan uderil až r. 1030., aby jich vytrhol z ruky Achtuma [2]). Tamto územie dobre nemecký kronikár pomenoval „čiernym Uhorskom," aby rozoznané bolo od Slovenska, čili kniežatstva nitrianskeho, ktoré sa menovalo „bielym Uhorskom." Zdaliž sv. Štefan nielen hornie Potisie (Marotovo), ale i Sedmohradsko (Gladovo) r. 1030. pripojil k čiernemu Uhorsku, ťažko je vysloviť; je však pravdepodobné, že keď áno, ponechano bolo čo samostatné kniežatstvo (regnum socium) koruny uhorskej. Tak pozná ho i Anonymus Belae regis notarius na začiatku XII. stoletia [3]), a tak ho pozná i potomný dejepis.

Za XI. a XII. stoletia osudy Sedmohradska sú neznáme. Činiac závierku z výsledkov na príčiny, pravdepodobné je, že vystavené bolo ustavičným nápadom Pečencov a potom Kumánov [4]) a bráneno skrze slovanských hraničiarov (siculi) pod zvláštnym županom [5]) a biskupom Milkovským. Keď však Slovania boli nedostatoční, od r. 1142. osadzovaní tam boli Nemci, a r. 1211. poslaní boli jim na posilu nemeckí rytieri. Títo hľadeli využitkovať svoje povolanie v prospech nemčenia zeme sedmohradskej, áno začali vzdorovať i samým kráľom uhorským. Nedôvera k nemeckým rytierom bola asi najväčšou príčinou, že Kumánom, ktorí vtedy až príliš obľúbení boli u dvoru kráľovského, bol otvorený prístup do Sedmohradska.

---

[1]) Srov. str. 16. n. 1.
[2]) Srov. str. 23. c).
[3]) Srov. odstavec III., str. 16. n. 2.
[4]) Cum regnum Hungariae.. sit diversis infidelium generibus circumseptum, utpote Ruthenorum, Brodnicorum a parte orientis, Bulgarorum et Boznensium hereticorum a parte meridiei... Ruscia, Cumania, Brodnici, Bulgaria. Theiner: Mon. Hung. I, 230.
[5]) Spomína sa r. 1214.